

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Diplomová práce

Etický odkaz vzdělávání o holocaustu v projektech
KreBul, o.s.

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Bc. Zdeněk Krejsa, DiS.

Studijní obor: ESP

Ročník: 2

Forma studia: kombinovaná

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

10. března 2010

.....

Děkuji vedoucímu diplomové práce RSDr. Jánu Mišovičovi, CSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji také PhDr. Janě Břendové za poskytnuté odborné konzultace. V neposlední řadě děkuji Jaroslavě Krejsové za poskytnutí všech materiálů, týkajících se pochodu smrti a za to, že mě k tomuto tématu přivedla.

.....

OBSAH

Úvod.....	6
-----------	---

TEORETICKÝ VSTUP DO PROBLÉMU

1 Multikulturní vzdělávání jako cesta k pluralismu, toleranci

a porozumění	9
1.1 Svět jako svět střet různých kultur	13
1.1.1 Místo etiky ve výchově k toleranci a proti xenofobii a rasismu (eliminace nesnášenlivosti a nenávisti k jinakosti)	13
1.1.2 Válka jako degradace úcty k důstojnosti člověka	14
1.1.2.1 Antisemitismus – cesta k holocaustu	17
1.1.2.1.1 Pochody smrti jako jeden z prostředků genocidy	21
1.1.2.1.1.1 Pochod smrti z Grünbergu do Volar	24
1.2 Výuka o holocaustu - nástroj v boji proti extremismu	33

2 Praktická ukázka multikulturního vzdělávání - projekty KreBul, o.s. zahrnující vzdělávání o holocaustu a posilující multikulturní výchovu

2.1 Publikace Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků.....	38
2.2 Besedy a přednášková činnost o pochodu smrti	40
2.3 Odborná konference – Vzdělávání o holocaustu	42
2.4 DVD – příběh Renaty Dindové.....	43

PRAKTICKÉ ZKUŠENOSTI Z PŘEDNÁŠKOVÉ ČINNOSTI

3 Cíl šetření a stanovení hypotéz.....	46
3.1 Popis terénu a výzkumného vzorku	49
3.1.1 Popis terénu	49
3.1.2 Popis výzkumného vzorku	49
3.2 Fáze výzkumu	50
3.2.1 Metody a techniky sběru dat	50

3.2.2 Pilotáž.....	51
3.2.3 Předvýzkum	52
3.2.4 Výzkum	52
3.3 Prezentace výsledků šetření	53
3.3.1 Výsledky anketního šetření.....	53
3.3.2 Výsledky obsahové analýzy.....	67
3.4 Interpretace výsledků šetření	71
3.4.1 Interpretace výsledků anketních lístků.....	71
3.5 Verifikace hypotéz	76
Závěr	78
Seznam použitých zdrojů	81
Přílohová část práce	85
Seznam příloh.....	87
Přílohy	88
Abstrakt	97
Abstrakt – anglický jazyk.....	98

Úvod

V roce 2005 přišla má babička s nápadem, že by chtěla za mé spolupráce vydat knihu o pochodech smrti. To jsem ještě nevěděl, že mě téma natolik osloví. Měl jsem o něm stejnou představu, jako tolik mých vrstevníků – viděl jsem strašný zločin, který byl spáchán na nevinných bezbranných lidech. Viděl jsem na jedné straně oběti, na druhé vrahy.

Při pročitání získaných svědeckých výpovědí přímých účastníků jsem si uvědomil, že o holocaustu a zmíněných hrůzách války nevím prakticky nic. Naivně jsem pokládal své znalosti za dostačující. Každou chvíli jsem však výpovědi musel odložit a přemýšlet o tom, co se událo. Často se slzami v očích. Cítil jsem, že jako zástupce mladé generace mám vůči babičce jakousi morální povinnost s tímto nelehkým úkolem pomoci. Kniha byla po dlouhých hodinách prosezených v archivech v celé České republice, hodinách před monitorem a dalším nespočetným počtu hodin doslova mravenčí práce úspěšně vydána.

To byl zlom v mém vhledu do problematiky holocaustu. Objevily se první pozvánky na přednášky do škol, které jsme s nadšením přijímali. Zájem o téma, o kterém se běžně mlčí, byl značný. Kniha se dostala do různých koutů celého světa a na nás se obraceli další zájemci o téma a hlavně další pamětníci událostí.

V roce 2008 jsme se osobně setkali s poslední přeživší účastnicí pochodu smrti, která žila na území ČR. Setkání s paní Renatou Dindovou pro mě bylo jako nová krev vlitá do žil. Věděl jsem, že nyní již nemohu udělat krok zpět v díle, které jsem společně s babičkou započal. Sedět tváří v tvář ženě, která na vlastní kůži zažila neskutečné zacházení, utrpení a bolest, bylo pro mne velmi silným zážitkem. V té době jsem netušil, že po třinácti dnech od našeho setkání paní Renata zemře, a já se svou babičkou se staneme posledními, komu svůj životní příběh vyprávěla.

Stále více jsem si začal uvědomovat, že pamětníci a přímí účastníci těchto událostí pomalu odcházejí. Kdo bude mladé lidi seznamovat s tím, co tito lidé museli prožívat, za co položili své životy? Z tohoto důvodu jsem se rozhodl věnovat se tématu více a vytvořit několik samostatných projektů, které mají všechny společný a jasný cíl – seznamovat mladou generaci s událostmi, na které se nesmí zapomenout.

Hlavním smyslem této práce je zamyslet se nad problematikou holocaustu za druhé světové války, dnešní multikulturní výchovy a rašícího antisemitismu. Práce má poukázat na důležitost multikulturní výchovy a aktivní výuky ve smyslu snižování rizika nárůstu extremismu a představit jednotlivé projekty KreBul, o.s., které se zabývají vzděláváním o holocaustu.

Právě přednášková činnost se stala zdrojem provedeného výzkumu, kdy jsem se za pomoci anketních lístků a následné obsahové analýzy mimo jiné pokusil ukázat, jak posluchači přednášek chápou předložené téma, zejména ve vztahu k etické kategorii chápání lidského utrpení.

Předložená práce by měla být poděkováním za dlouholetou činnost mé babičce, paní Jaroslavě Krejsové, která se problematice pochodů smrti věnuje více jak padesát let. Díky ní a její usilovné práci je možné i v dnešní době uchovávat vzpomínky na oběti válečné genocidy, zejména pochodů smrti.

Teoretický vstup do problému

1 Multikulturní vzdělávání jako cesta k pluralismu, toleranci a porozumění

V současné době se stále více a častěji hovoří o multikulturním vzdělávání, jako prostředku, který by mohl vést ke snížení různých ataků či útoků, či ke snížení diskriminace mezi příslušníky jednotlivých etnik či skupin obyvatel. Pro pochopení tématu je zapotřebí objasnit některé pojmy.

Pojem multikulturní vzdělávání je velmi často chápáno jako záležitost čistě pedagogická. Při tomto vzdělávání by mělo u žáků, studentů i dospělé populace docházet k získávání poznatků, dovedností a postojů, které mají jedince připravit k chápání a tolerování příslušníků jiných kultur. K tomuto kroku mají být připravovány a modernizovány učebnice a další prostředky pro vzdělávání.¹

Průcha však s tímto pojetím nesouhlasí a říká, že toto pojetí zdaleka nevystihuje obsah a strukturu daného jevu. Především je zde opomíjeno, že multikulturní výchova se dnes v mezinárodním prostředí rozvíjí jako oblast vědecké teorie a výzkumu, bez nichž je praktická činnost v dané oblasti nemyslitelná. Multikulturní výchovu je třeba pojmovat komplexně:²

- *Multikulturní výchova je oblast vědecké teorie, a to transdisciplinárního charakteru* –pro teorii multikulturní výchovy jsou důležité poznatky a poznávací procedury získávané a využívané v etnografii, kulturní antropologii, interkulturní psychologii, sociolingvistice, historiografii, teorii komunikace aj.
- *Multikulturní výchova je oblast výzkumu* – zejména se jedná o výzkumy v oblasti postojů příslušníků jedné etnické či jazykové skupiny vůči příslušníkům jiných etnických skupin, vznik rasových předsudků u dětí a mládeže apod.

¹ Srov. Průcha, J. *Multikulturní výchova*. Praha, 2001, s. 13.

² Tamtéž, s. 14 – 15.

- *Multikulturní výchova je systém informační a organizační infrastruktury* – opora v podpůrných zařízeních, kterými jsou vědecké organizace, informační databáze, odborné časopisy aj.
- *Multikulturní výchova je praktická edukační činnost* – realizuje se především ve školní výuce, kde jsou začleněna témata o charakteristikách jiných kultur, o nutnosti zaujímat tolerantní postoje k příslušníkům jiného etnika, poznávání a respektování rysů jiných národů, zemí apod.

Multikulturalismus můžeme tedy dle výše uvedených charakteristik chápat jako více profesní vědní disciplínu nebo jako téma, ze kterého se odvíjejí nejrůznější politické nebo pedagogické cíle či přístupy ke světu, k těm druhým.³

Bílá kniha (Národní program rozvoje vzdělávání a vzdělávací soustavy v ČR) klade důraz na propojenost vzdělávání z různých oblastí, zejména pak sociální, politické, hospodářské, environmentální a kulturní. Jak dále tento dokument uvádí, cílem vzdělávací soustavy by měla být výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti. To znamená, že by měla usilovat o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství nejen druhých lidí, ale i jiných národů, jazyků, menšin a kultur. Člověk má být schopen přijmout a respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního propojeného světa.⁴

Průcha uvádí jinou definici pojmu multikulturní výchova, která říká, že: „multikulturní výchova je příprava na sociální, politické a ekonomické reality, které žáci prožívají v kulturně odlišných lidských stycích“⁵. Na základě této definice pak stanovil typická témata, vhodná do multikulturní výchovy. Patří mezi

³ Srov. Kocourek, J. Multikulturní výchova v ČR. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha, 2008, s. 41.

⁴ Srov. Tamtéž.

⁵ Průcha, J. *Multikulturní výchova*. Praha, 2001, s. 41.

ně⁶: etnikum, etnicita, etnické vědomí, národ, národnost, národnostní menšiny, rasa, rasismus, kultura, akulturace, asimilace, předsudky a stereotypy. K těmto tématům jsou přidávány osobní zkušenosti z jiných kultur.

Mezi základní **obecné cíle multikulturální výchovy** pak patří zejména následující⁷:

- **předat žákům zajímavé informace o jiných kulturách ve vazbě na kulturu vlastní (analogie setkávání),**
- **vychovávat k toleranci a proti rasismu (pozitivní příklady, věrný popis reality),**
- **vzdělávat o tom, co se děje při setkávání příslušníků různých kultur (zachycení reálných procesů interakce a jejich charakteru),**
- **podporovat sociální a kulturní identitu žáků domácích i cizích (umožnit žákům porovnávat a vytvářet si vlastní identitu sociální a kulturní, přemýšlet a volit si životní cestu, udržet kompaktnost osobnosti).**

Interkulturní vzdělávání se zabývá s různými cíli problematikou setkávání různých kultur. Zabývá se pak zejména těmito tématy, která jsou nahlížena z několika oborů – sociologie, psychologie, kulturologie aj. Základní tématický rámec pak tvoří následující témata:⁸

- charakteristiky různých kultur, kulturní mapování (popis prostředí, jednotlivé kulturní rysy),
- srovnávání kultur (v čem podobnost kultur, jak kultura přispěla k rozvoji různých myšlenek, metod),
- sledování proměn kultur a kulturní identity jedinců v důsledku jejich setkávání (vytváření osobní identity, tolerance, kulturní šok, migrace, důsledky interkulturního setkávání),

⁶ Tamtéž.

⁷ Kocourek, J. Multikulturální výchova v ČR. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha, 2008, s. 42.

⁸ Tamtéž, s. 186 – 188.

- vztahy mezi příslušníky různých kultur (nevědomost o rozdílech, xenofobie, asimilace, diskriminace),
- důsledky vztahů mezi příslušníky různých kultur (**předsudky, stereotypy, rasismus, holocaust, ghetta**, válečné konflikty, legislativa EU, rozvojová pomoc, sčítání lidu),
- praktická studia (základní informace o daných jevech konkrétně vymezené oblasti – migrace v ČR),
- multikulturalita a multikulturalismus,
- interkulturní výchova (předmět a cíle vzdělávání, IKV ve světě).

Dle Sokola pluralismus znamená „schopnost vidět u druhých, kteří nejsou jako my, jejich přednosti a možnosti, které nám samým chybí nebo které jsme zatím neviděli“⁹.

Sokol na příkladu „odlišných“ dokládá rozdíl mezi pojem tolerance a pluralismus. Zatímco tolerance by nás v případě přítomnosti „odlišných“ nutila tuto nepříjemnost nějak snášet, pluralismus říká, že bychom si této situace měli vážit. V případě tolerance povede naše jednání k tomu, že vztah s „odlišnými“ budeme udržovat v určitých mezích, tj. budeme se snažit rozdíl mezi nimi a námi zmenšovat, v duchu přesvědčení, že by se nám měli přece jen trochu přizpůsobit.¹⁰ Zde Sokol spatřuje působení všemožných asimilačních tendencí, které obvykle stojí na počátku národnostních konfliktů.

Pluralismus chápe, že nemůžeme být stejní, jako jsou oni a oni nemohou být stejní, jako jsme my. Pluralismus není hromadná statistická vlastnost společnosti, je to vnitřní schopnost a přesvědčení jednotlivých svobodných lidí.

⁹ Sokol, J. *Malá filosofie člověka*. Praha, 1998, s. 256.

¹⁰ Srov. Tamtéž.

1.1 Svět jako svět střet různých kultur

1.1.1 Místo etiky ve výchově k toleranci a proti xenofobii a rasismu (eliminace nesnášenlivosti a nenávisti k jinakosti)

Etika je chápána jako filozofická nauka pocházející od Aristotela, která kriticky reflektuje lidské jednání z hlediska toho, co je „dobré“ a „správné“. Etika se neptá, jak se lidé chovají, nýbrž jak se chovat mají; neptá se, zda se nějaký způsob jednání pokládá za správný, nýbrž zda správný je.¹¹

Jan Sokol definuje pojem etiky z hlediska filozofie následovně: Etika je chápána jako filozofická nauka o správném jednání, snažící se najít společné a obecné základy, na nichž stojí morálka, případně ji zdůvodnit.¹² Sokol dále specifikuje pojem morální pravidla a říká o nich: „Morální pravidla různých kultur jsou si v mnohém blízká. Většinou vyžadují od každého člověka jistá omezení (...), jež jsou zdůvodněna nábožensky. V současné době, kde spolu žijí lidé z různých kultur,... je společné založení mravních pravidel velmi aktuálním problémem také proto, že omezující pravidla tradiční morálky zpravidla platila pouze vůči příslušníkům vlastní skupiny, kmene atd.“¹³

„Lidská důstojnost je základním východiskem každé spravedlivé etiky. Filozofové o ní diskutují od starověku až po současnost. Platón viděl hodnotu člověka v tom, že se umí ovládat a vytvářet zákony, na rozdíl od zvířat. Mravní povinnost spočívala podle něj v hledání toho co dluží jeden druhému kvůli své důstojnosti. Sokrates zase tvrdil, že důstojnost člověka je nezničitelná, když vysvětloval, že zabíjením lidí není možné dosáhnout toho, aby se o zlých lidech, kteří páchají násilí a zlo, mluvilo dobře.“¹⁴

¹¹ Srov. Šrajec, J. *Sociální etika 1*. [studijní texty]. ČB, 2004, s. 1.

¹² Sokol, J. *Malá filosofie člověka*. Praha, 1998, s. 290.

¹³ Tamtéž, s. 290 – 291.

¹⁴ Šrajec, J. *Lidská důstojnost*. [studijní texty]. ČB, 2007, s. 6.

Úcta k lidské důstojnosti, jako základní normě, základní hodnotě a základnímu právu v jednom, se má stát perspektivou pokojného soužití mezi lidmi a národy, a proto je také obsažena i v moderních ústavách vyspělých zemí. Na lidskou důstojnost se odvoláváme zejména tehdy, když se ptáme, zda je či není nějaké jednání etické. Všeobecná deklarace lidských práv, jejímž konstitutivním prvkem se lidská důstojnost stává, je bezprostřední odpovědí na masová zvěřstva proti lidskosti dvou světových válek.¹⁵

Důstojnost člověka se stává jakousi základní normou moderních ústav, zároveň pak základním etickým požadavkem. S tímto pojmem se může setkat například v preambuli *Charty spojených národů z 26. 6. 1945*, kde se říká¹⁶: „*My, členové spojených národů jsme pevně rozhodli (...), obnovit a posílit naši víru (...)* v lidskou důstojnost a hodnotu lidské osobnosti.“ Ve stejném duchu se nese 1. článek *Všeobecné deklarace lidských práv* vyhlášené generálním shromážděním spojených národů **10. prosince 1948**¹⁷: „*Všichni lidé se rodí svobodní a stejné důstojnosti a práv.*“ Český právní řád pak přebírá formulaci lidské důstojnosti ve své *Listině základních práv a svobod* z roku **1993**. V čl. 1. se uvádí¹⁸: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti a právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné*“.

1.1.2 Válka jako degradace úcty k důstojnosti člověka

„Dějepisec zaznamenává historickou událost, ale nedokáže popsat, co jsme byli a čím můžeme být. Dějiny nám ukazují, že náš výklad musí vést k dobru. Ukazují nám, že dobrý je mír, život, láska, zlé je ubližování, zabíjení, zášť a nenávisť. Ještě na začátku dvacátého století, než vypukla první světová válka, se někteří demokratičtí politici domnívali, že válka je překonaný barbarismus. Přesto si tuto válku vysvětlili jako poslední zoufalý pokus o zastavení pokroku ke světu

¹⁵ Srov. Tamtéž.

¹⁶ Charta spojených národů. [on-line]. Dostupné na www.osn.cz

¹⁷ Všeobecná deklarace lidských práv. [on-line]. Dostupné na www.mzv.cz

¹⁸ Listina základních práv a svobod. [on-line]. Dostupné na www.psp.cz

lidskosti. Tento optimismus zpochybnila druhá světová válka se svou hrůzou a ničením, s úzkostí a beznadějí. Válka, která ukázala příklady obrovské lidské odvahy, ale též příklady přízemní zbabělosti.“¹⁹

Druhá světová válka přinesla pro člověka mnohé. Znamenala strach, smrt prakticky na každém rohu. Znamenala však také změnu lidských hodnot, chápání strachu a utrpení nebo pošlapání lidské důstojnosti. Proto je zapotřebí charakterizovat některé etické aspekty, mezi něž patří: svědomí, utrpení, hodnoty a lidská důstojnost. Na základě objasnění těchto témat lze lépe pochopit etický odkaz vzdělávání o holocaustu.

Války obecně znamenaly pro člověka mnohé změny v chápání pojmů svědomí, hodnoty či lidská důstojnost. Přesto však vězni v koncentračních táborech a na pochodech smrti věřili ve svobodu, doufali ve skutečnost, že jejich lidská důstojnost bude opět oprášena.

Denně umíraly stovky, tisíce bezbranných lidí. Kam se však poděla jejich lidská důstojnost? Jaké utrpení museli tito vězni v koncentračních táborech, na pochodech smrti každý den zažívat? Jaké hodnoty měli vězni? Jaké hodnoty pak dozorcí a příslušníci SS? Nemluvě o svědomí nacistických zločinců, kteří stáli za smrtí miliónů bezbranných lidí. Jaké svědomí tito „lidé“ měli, lze doložit na části z projevu Heinricha Himmlera, druhého muže Třetí říše a šéfa SS, v říjnu roku 1943 v Poznani: „Mluvím teď o likvidaci, vyhlazení židovského národa. To se snadno vysloví: Židovský národ bude vyhlazen, to je jasné, máme to v programu, a tak do toho! Jenže pak si každý z těch milých osmdesáti milionů Němců přijde a každý má svého slušného Žida. Jasně, jasně, ostatní jsou svině, ale tenhle jeden je prima Žid. Nikdo z těch, kdo takhle mluví, tímhle neprošel, nikdo to neviděl. Většina z vás však ví, co to znamená, leží-li pohromadě sto mrtvol, leží-li jich pět

¹⁹ Břendová, J. Přes Volary přešla smrt. ČB, 2008, s. 102.

set a tisíc. Musíte tímto projít, a přitom – když pominete výjimky lidské slabosti – zůstat slušný, tak to nás utužilo“²⁰.

Viktor Emanuel Frankl, ve své knize „A přesto říci životu Ano“ hovoří o strašné samotě, která zastihla hodně vězňů v koncentračních táborech, a to zejména proto, že v táborech došlo velmi často k odloučení od rodiny, rodinných příslušníků, příbuzných, známých. Přesto se zde vězni dokázali semknout a vytvořit mezi sebou ohromné přátelské vazby, které často obstály i ve zkoušce nejvyšší, tedy při volbě mezi životem a smrtí.²¹

Všechny zážitky, které člověk musel zakoušet každým dnem, trpěl s vědomím toho, že se nesmí vzdát myšlenky na svůj životní cíl. Ten byl pro mnohé vězně „hnacím“ motorem a díky svému cíli se dokázali opět postavit na nohy a jít zase dál, vstříc dalším útrapám a nástrahám, které na ně život v koncentračním táboře přichystal, které si pro ně každodenně připravovali dozorcí SS stráží. I ve chvílích největšího ponížení a úpadku takřka na kolena bylo důležité myslet na svůj životní cíl. Ať to bylo setkání s rodiči, sourozenci, příbuznými, manželi či manželkami, dětmi, kamarády, život v poklidné chaloupce, studium a práce nebo jen ta největší „maličkost“, znamenalo to velice často skutečnost, že vězeň, který tento cíl stále nosil na mysli, přežil mnohem více než ten, kdo vše prostě vzdal, kdo již neměl sílu dále bojovat, kdo již dále nevěřil tomu, že by se jeho životní cíl ještě někdy mohl naplnit.²²

Smrt se v koncentračních táborech skloňovala prakticky ve všech pádech. Se smrtí se zde potkával každý, a to prakticky každým dnem. Vězni umírali na nejrůznější zákeřné nemoci, z naprostého vyčerpání, z nedostatku stravy, z přepracování nebo prostě „jen“ pro zábavu dozorců SS strážce, kteří se někdy bavili tím, když mohli zlikvidovat některé z vězněných. Se smrtí se člověk potkával každým dnem, zejména až ve chvílích, kdy se celý oddíl vrátil na „ubytovnu“ se zjistilo, že zase

²⁰ Himmler, H. In *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec, 2008, s. 166.

²¹ Srov. Frankl, V.,E. *A přesto říci životu ano*. Praha, 2006.

²² Srov. Tamtéž.

někdo schází, nikdo o něm nemá žádné informace, žádné zprávy o tom, zda je ještě naživu, či zda padl a dospěl tak k jistému vysvobození, protože smrt brala hodně vězňů jako za propustku ke svobodě.

Konec druhé světové války patří i v současné době ke stinným stránkám lidských dějin. Je považován za příslib toho, že se válečná realita stane minulostí, zároveň však jako připomínka pro nás obtížně představitelného utrpení, nelidského zacházení a strádání. Zároveň však pro nás představuje jakousi morální povinnost předávat vzpomínky pamětníkům, přímých účastníků či těch, kteří museli své životy položit za to, aby naše generace mohla žít v klidu a míru.

1.1.2.1 Antisemitismus – cesta k holocaustu

Pokud se zaměříme na pojem holocaust, musíme se věnovat tématu antisemitismu, který je pro toto téma klíčovým pojmem.

Pojem **antisemitismus** označuje „nenávist a předsudky vůči Židům i veškeré protižidovské projevy. Ten směřoval proti Židům jako národu, ale nejstarší formy antisemitismu byly spíše zaměřeny proti náboženskému vyznání Židů – antijudaismus. Ten měl nejprve formu pomluv, které pramenily z neporozumění a z neznalosti židovských zvyků a svátků. Například odpočinek o šabat (šabat – sobota, hlavní židovský svátek, den odpočinku od veškeré práce, čas modliteb) byl chápán jako projev židovské lenosti.“²³

Jiná definice vysvětluje pojem antisemitismus následovně: „*Antisemitismus označuje nenávist nebo předsudky vůči Židům i veškeré činy vyplývající z tohoto přesvědčení. Doslova vyjadřuje ideu odporu... vůči Semitům.*“²⁴ Jako první použil

²³ Buryánek, J. [ed.]. *Interkulturní vzdělávání II.*

²⁴ Pavlát, L. Antisemitismus. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha, Portál, 1998, s. 105.

tento výraz protizidovský aktivista Wilhelm Marr²⁵. Antisemitismus směřoval původně proti Židům jako národu, který své bytí odvozoval z osobitého náboženského vyznání, judaismu.²⁶

Antisemitismu pak využili nacisté, kterým se prostřednictvím médií, školství, vědy a umění dostal do rukou velmi silný nástroj antisemitské propagandy a likvidačního procesu Židů.²⁷ Uznávaný americký historik genocidy Židů Raul Hilberg shrnul tento likvidační proces do 4 stěžejních bodů:²⁸

- Definice Židů (norimberské zákony z roku 1935),
- Vyvlastnění (postupné zbavení všech práv a svobod),
- Koncentrace (zřizování ghett, koncentračních táborů, přímá předehra k likvidaci).
- Zbavení se Židů (jednak otevřeným terorem, který vedl k ožebračování a emigraci, jednak fyzickou likvidací).

Perzekuce Židů dosáhla za druhé světové války svého strašlivého vrcholu. Bylo zavražděno na šest milionů evropských Židů.²⁹ Jednalo se o zcela výjimečný zločin svým rozsahem, ale současně tvořil důležitý článek v historii antisemitismu jako takovém. Ze čtyř bodů, které uvádí Hilberg byly první tři v minulosti dokonale vyzkoušeny, čtvrtý se pak uskutečnil částečně. Nacisty zvolený způsob likvidace Židů byl zcela novým způsobem. Židé totiž neměli ani teoretickou možnost záchrany. Nebylo možné zachránit vlastní život zřeknutím se staré a přijetím nové víry, šlo totiž o likvidaci etnickou, nikoliv náboženskou, z čehož vyplývá, že pro nacistické zločiny nebylo důležité vyznání, nýbrž původ. Právě tento moment je charakterizován jako výjimečnost nacismu – **rozsudek smrti byl nad člověkem vynesena ještě dříve, než se narodil.**³⁰

²⁵ Srov. Tamtéž.

²⁶ Srov. Tamtéž.

²⁷ Srov. Pavlát, L., T. Antisemitismus. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha, Portál, 1998, s. 118.

²⁸ Tamtéž, s. 118 – 119.

²⁹ Srov. Tamtéž.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 119.

Holocaust – „pronásledování a genocida Židů, Romů a dalších skupin, jež nacisté považovali za méněcenné - patří k nejhrůznějším zkušenostem celých lidských dějin. A to nejen počtem zavražděných, ale též metodou vyhlazování, které bylo organizováno státem za využití rozsáhlého byrokratického aparátu a moderních technických prostředků. Milióny mužů, žen a dětí byly bezcitně zavražděny ve jménu ideologie, jež hlásala nadřazenost tzv. "germánské rasy".“³¹

Sokol definuje pojem holocaust následovně: „Jde o evropské označení genocidy Židů za druhé světové války. Nacistický program vyhlazení židovské „rasy“ navazuje na starší antisemitismus, liší se od něj technikou nelidskostí masového zabíjení i pseudovědeckým „zdůvodněním“. Oproti označení holocaust, které sugeruje jakousi posvátnou souvislost, dávají Židé sami přednost názvu šoa (hrůza, katastrofa), aby se nezapomnělo, že šlo o vyvraždění několika milionů nevinných lidí.“³²

„Pojem holocaust pochází z latinských slov „Holos“, což znamená celý a „caustos“, což znamená spálený. Slovo „holokaustos“ lze najít v různých významech v tisících textů, počínaje Xenofontovou Anabází, většinou jako zápalná oběť, převážně ve smyslu úplného spálení. V roce 1933 zaznamenává slovník Oxford English Dictionary řadu dokladů, kdy je holocaust chápán v přeneseném smyslu slova jako „velký požár“, „řež“, „krveprolití“, hlavně ve válkách. Ve druhé světové válce již současníci používali k označení pronásledování a vraždění Židů.“³³

Holocaust museum ve Washingtonu definuje tento pojem následovně: „Holocaust je systematické, byrokratické a státem sponzorované pronásledování a vyvraždění přibližně šesti milionů Židů nacistickým režimem. Význam holocaust pochází z řečtiny a znamenal „obětování ohněm“. Nacisté, kteří přišli k moci v roce 1933

³¹ Holocaust. [on-line]. Dostupné na www.holocaust.cz.

³² Sokol, J. *Malá filosofie člověka*. Praha, 1998, s. 303.

³³ Knapp, G. *Holokaust*. Praha, 2008, s. 23 – 25.

věřili, že Němci jsou rasově nadřazení a Židé, o kterých se domnívali, že jsou rasově podřazení, znamenají nebezpečí Germánské rase.“³⁴

Tak zvaná rasová teorie, která byla základem pro německý antisemitismus a posléze pro holocaust se opírala o několik významných děl: „Nejprve to byla Esej o nerovnosti lidských ras, jejímž autorem byl v roce 1853 Francouz A. de Gobineau. Teorie byla dále rozvinuta v díle německého orientalisty Paula de Lagarda, který požadoval deportaci Židů na Madagaskar, ale v programu Konzervativní strany v Prusku se roku 1884 zasazoval i za „ničení Židů“. Rasistická myšlenka se však v Německu 19. století dočkala mnoha dalších hlasatelů. Již v polovině 19. století k nim patřil např. skladatel Richard Wagner. Ve svém díle *Židé v hudbě* (1850) ostře napadl tzv. židovský kulturní vliv v Německu i židovský mravní kodex, jenž prý zatížil lidstvo vědomím viny a oslabil zdravé síly a instinkty. Na všechna tato díla navázal ve svém protižidovském rasismu Adolf Hitler, ideolog nacismu, autor jeho základního díla *Můj boj* (*Mein Kampf* – 1924). Když Hitler jako říšský kancléř ovládl v roce 1933 Německo, nic již nebránilo tomu, aby od jeho myšlenek vedla přímá cesta ke genocidě Židů za druhé světové války.“³⁵

Na základě rasové teorie a skutečnosti, že se Hitler dostal k moci v Německu, bylo využito všech protižidovských stereotypů v systému racionální antisemitské propagandy, která ve své nejhorší podobě narostla do podob politických opatření, vedoucích až k vlastnímu naplněné holocaustu.

Goldhagen ve své knize *Hitlerovi ochotní katani* uvádí, že z řady politických opatření, které mělo Německo vůči domácím i evropským Židům lze vysledovat dva důležité rysy a cíle:³⁶

- „Proměnit Židy v bytosti sociálně mrtvé, násilně ovládané, od narození odcizené a celkově zneuctěné, a podle toho s nimi také jednat.

³⁴ The Holocaust. [on-line]. Dostupné na www.ushmm.org.

³⁵ Pavlát, L. *Antisemitismus*. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha, Portál, 1998, s. 167.

³⁶ Goldhagen, D., J. *Hitlerovi ochotní katani*. Praha, 1997, s. 139.

- Přerušit úplně a natrvalo společenské a pokud možno i fyzické kontakty Židů s německým národem, a tak Židy neutralizovat jako faktor německého života.“

Uvedené dva rysy se záhy staly součástí německé židovské politiky. Svědčí o tom fakt, že se tyto dva rysy staly jakýmsi společným modelem jednotlivých konceptů protižidovské politiky. V návaznosti na uskutečňování těchto cílů pak Němci využívali velké množství politických koncepcí a opatření.³⁷ „Patří mezi ně následující opatření, která se mnohdy částečně překrývala:³⁸

- Slovní útoky
- Fyzické útoky
- Zákonná a administrativní opatření k izolaci Židů od nežidovského obyvatelstva
- Nucení Židů k emigraci
- Násilné deportace a „přesídlování“
- Fyzická separace v ghettech
- Smrt následkem vyhladovění, vysílení a nemocí (ještě před oficiálním zahájením genocidního programu)
- Otročská práce s následkem smrti
- Genocida prováděná zejména hromadným střílením, záměrným vyhladověním a zplynováním
- Pochody smrti.“

1.1.2.1.1 Pochody smrti jako jeden z prostředků genocidy

Jednu ze speciálních kapitol válečné mašinérie pak tvoří pochody smrti, které byly hnány stovky kilometrů bez smyslu a cíle, od někudy někam. Během těchto transportů však zahynuly desetitisíce vězňů z koncentračních či zajateckých

³⁷ Srov. Goldhagen, D., J. *Hitlerovi ochotní katani*. Praha, 1997, s. 139.

³⁸ Tamtéž, s. 139 – 140.

táborů. Ti byli hnáni vstříc nejasnému osudu. Snem nacistických zločinců bylo zlikvidovat stopy po své činnosti, protože postupující osvobozené vojska se rychle blížila.

Tak tedy docházelo k likvidaci listinných dokumentů v zajateckých či koncentračních táborech. Pece krematorií však nestíhali nápor vězňů, proto byly vypravovány pochody (transporty) smrti, které také velmi často splnily svůj účel.

Pochod smrti lze definovat různě, přesto je jasný jejich cíl – likvidace co největšího počtu účastníků takového transportu.

Můžeme najít různá vyjádření k definici pochodu smrti: „Nejsmutnější kapitolou konce války byly tzv. pochody smrti z koncentračních táborů, které byly před postupem spojeneckých vojsk postupně uzavírány a evakuovány. Nacisté však nechtěli dopustit, aby vězňové koncentračních táborů byli osvobozeni postupujícími spojeneckými vojsky. Pochody smrti probíhaly od léta 1944 až do posledních dní německé Říše v květnu 1945. Vězňové byli v nelidských podmínkách nuceni pěšky, často za mrazu a bez dostatečného oblečení a bez jídla, překonávat velké vzdálenosti do cílových táborů. Velká část z nich byla dozorci SS na cestě zavražděna. Zčásti byli evakuováni těž železnicí - v přeplněných vagónech, bez vody a jídla.“³⁹

Jiná definice vidí pochod smrti takto: „Smutnou kapitolou konce války byly tzv. pochody smrti z koncentračních táborů. Vězňové byli v nelidských podmínkách nuceni pěšky překonávat velké vzdálenosti do cílových táborů. Zčásti byli evakuováni v přeplněných vagónech, bez vody a jídla.“⁴⁰

³⁹ Zhroucení nacistického Německa. [on-line]. Dostupné na www.holocaust.cz.

⁴⁰ Kuchyňková, Z. *Památník v Krupce*. [on-line]. Dostupné na www.radio.cz.

Ať se podíváme na jakoukoliv definici pojmu pochod či transport smrti, vždy se shledáme s ukrutným utrpením, bolestí a nelidským zacházením. Nutné je však připomenout, že toto téma v našich dějinách utváří bílé místo.

„Zarážející je, že tak zajímavé a pro českou historii druhé světové války tak významné téma, neoslovilo naše historiky. Nedostalo se ani do vědeckých plánů našich historických ústavů. Jako by to bylo téma okrajové, pro náš národ nedůležité. Jako by to bylo téma nevhodné historického bádání. Takový názor musely mít historické ústavy i v době totality. Ty dnešní na tom nejsou lépe. Česká republika tak nechala rozsáhlé bílé místo v historickém bádání.“⁴¹

„Toto téma je určitým výsekem z celkové problematiky nacistického násilí. Svým způsobem představuje ještě děsivější téma než samotné koncentrační tábory. Proč se tímto tématem ještě dnes, po tolika letech, vlastně zabýváme? Je tomu tak především proto, že patří do české a německé minulosti, v níž představuje určitý katastrofický prvek okupační politiky, která se týkala nejen Čechů, ale i Židů, Poláků, Francouzů, Nizozemců a dalších, včetně Němců – antifašistů, kteří se rovněž dostali do transportů. V této souvislosti představují transporty a pochody smrti i určitou složku nacistické rasové politiky, která se týkala zejména Židů, tj. holocaustu či jiným termínem tzv. ŠOA.“⁴²

V roce 1965 vyšla dokumentární kniha Ireny Malé a Ludmily Kubátové nazvaná „Pochody smrti.“ Od té doby však uplynula řada dlouhých let a na tyto události se zapomíná nebo se už dokonce i zapomnělo.

⁴¹ Helmichová, Š. *Pochody smrti*. [on-line]. Dostupné na www.zasvobodu.cz.

⁴² Kural, V. *Pochody smrti*. [on-line]. Dostupné na www.zasvobodu.cz.

1.1.2.1.1.1 Pochod smrti z Grünbergu do Volar⁴³

„První transporty a pochody smrti začaly v třeskutých mrazech v lednu 1945. Vězňové měli na sobě jen plátěné pruhované kazajky a na nohou dřeváky. Chodidla byla zabalená do onucí. Ti, kdo byli v táborech déle, byli vyhublí až na kost. Většina vězňů byla nemocná. Nemocní a staří brzy pochodu nestačili. Esesáci dodržovali příkaz do puntíku. Kdo se opozdil, kdo zůstal stát, byl bez milosti zastřelen. A tak každý pochod lemovaly desítky a brzy stovky mrtvol.“⁴⁴

Jak uvádí někteří autoři, malé procento tvořily transporty, kdy byly vězni naloženi na otevřené železniční vagóny. Za velkých mrazů pak byly vagony po několika hodinách plné zmrzlých mrtvol. O této skutečnosti vypovídají též samy pamětnice pochodu smrti: „V Grünbergu nás rozdělili na dvě poloviny. My jsme šly pěšky. Tu druhou polovinu navagonovali a bůh ví, kde je nechali na nějaké slepé koleji zmrznout. To bylo běžné, že je takhle nechali někde umrznout. To byl leden, konec ledna a to jsme byly neoblečený a podvyživený. Každá jsme dostaly deku, ale i ty se kradly a pak jsme měly třeba tři jednu deku na přikrytí.“⁴⁵

„Zdevastovaní vězni plnili v Osvětimi krematorium, které bylo v provozu ve dne v noci. Při vyklízení táborů panoval chaos. Vedení tábora často evakuované nepřijalo, a tak transporty a pochody šly dál. Lidé pochodovali celé týdny a nejednou se po strastiplných cestách vrátili tam, odkud vyšli.“⁴⁶

Protože se z východu i ze západu blížila spojenecká vojska, nacistům zbýval čím dále tím menší prostor. Volným prostorem se staly právě Čechy. Na konci války, zejména v dubnu a začátkem května 1945, se tisícové pochody ocitly v severních, západních i jižních Čechách. Zdaleka však nelze všechny transporty smrti

⁴³ Srov. Krejsová, J., Krejsa, Z. *Přes Volary přešla smrt*. ČB, 2008.

⁴⁴ Moulis, M. *Perzekuce jako princip*. [on-line]. Dostupné na www.zasvobodu.cz.

⁴⁵ Dindová, R. *Vzpomínka na číslo 47772*. [videodokument]. Volary, 2009.

⁴⁶ Moulis, M. *Perzekuce jako princip*. [on-line]. Dostupné na www.zasvobodu.cz.

vyjmenovat. Jedním z těchto pochodů byl transport z Grünbergu v Polsku do Volar na Šumavě.

V lednu roku 1945 byly německy mluvící mladé židovské dívky z oblasti Katovic (Polsko) podrobeny selekci. Ty, které se zdály být „nevhodné“, byly poslány do vyhlazovacích táborů, ostatní do táborů pracovních. Jedním z nich byl Grünberg v Polsku, kde se nacházela velká textilní továrna „Deutsche Wollwaren Fabrik“, v níž pracovalo na tisíc židovských žen. Dne 27. ledna přišlo do Grünbergu zhruba dvanáct set žen z 80 kilometrů vzdáleného města Glogau (Polsko). Zde kopaly hluboké protitankové jámy.

Když se k hranicím Slezska blížila sovětská armáda, snažilo se vedení tábora zahladit stopy po tomto zařízení. Tehdy začal strastiplný pochod přibližně pro tři tisíce žen, vězeňkyň polské, maďarské a ruské národnosti. Jen s dekou a miskou na jídlo se koncem ledna roku 1945 vydaly ženy na pochod smrti.

„Transport byl rozdělen do dvou skupin. Jedna tato skupina pochodovala západním směrem a druhá byla hnána jihozápadně přes Drážďany do Helmbrechtsu. Ženy šly většinou pěšky, jen ve výjimečných případech bylo použito různých povozů, na které byly naloženy vězeňkyně, jež nebyly schopné chůze. Doprovod transportu vykonávaly strážce SS, a to jak muži, tak ženy.“⁴⁷

Nehledě na to, že byl teprve leden, nocovaly ženy většinou pod širým nebem nebo namačkané v nějaké stodole. Denní příděl jídla byl 300 gramů chleba, 3 malé brambory a hrnek hnědé kávy. Postupem času i toto bylo odbouráno a dle výpovědí žen bylo stravování příležitostné (viz. výpověď Tenglerové, Dindové, Erbenové aj.).

„Když transporty procházely vesnicí a doprovod si potřeboval odpočinout, nařídili esesáci vesničanům, aby pro transport navařili v pařácích pro dobytek brambory

⁴⁷ Dindová, R. *Vzpomínka na číslo 47772*. [videodokument]. Volary, 2009.

nebo krmnou řepu a tím pak ženy nakrmili. Čím déle pochod trval, tím byli esesáci krutější. Špatná strava, vyčerpání a zima byly příčinou toho, že některé ženy zesláblly natolik, že nebyly schopné pokračovat v další cestě. Doprovod SS tuto situaci řešil jednoduchým způsobem – když transport došel do nejbližšího lesa, ženy nemocné a neschopné chůze bez milosti zastřelili.⁴⁸

Do koncentračního tábora Helmbrechts došla dne 6. března roku 1945⁴⁹ již jen asi třetina žen z těch, které vyšly z Grünbergu. Z Helmbrechtu bylo dne 13. dubna roku 1945 vyhnáno přes tisíc tři sta žen na další hrůzný pochod. Trasa jižním směrem byla naplánována předem, ovšem vývoj situace na válečném poli se změnil a tudíž se změnil i směr pochodu. Velení transportu dalo příkaz pochod obrátit do protektorátu Čechy a Morava. Příkaz byl splněn, hranice byla překročena v Aši. Dne 17. dubna roku 1945 došel transport do koncentračního tábora ve Svatavě. V obci Svatavě (okres Falknov nad Ohří) byl koncentrační tábor pro ženy zřízen koncem roku 1943. Do tohoto tábora bylo dopraveno též asi 1500 žen z koncentračního tábora Ravensbrücku⁵⁰.

Dřív, než došel transport do tohoto koncentračního tábora, obdržel velitel pochodu důstojník SS Alois Dörr prostřednictvím kurýra rozkaz od velení SS, který zněl: „*nestřílet další vězně*“, „*nepoužívat a odložit obušky*“, „*zničit materiály o koncentračním táboře Helmbrechts*“, „*propustit vězně, jakmile se objeví Američané*“⁵¹. Dörr však žádný z těchto příkazů nerespektoval a transport pokračoval dál jižním směrem.

Při tomto hrůzostrašném putování zemřelo v důsledku vyčerpání a různých nemocí mnoho žen a další stovky byly zastřeleny jen proto, že byly odkázány na cizí pomoc. O pohřbení každé ženy se musely postarat účastnice pochodu.

⁴⁸ Tenglerová. Pochod smrti. [výpověď]. Archiv Ministerstva vnitra ČR.

⁴⁹ Mager, J., A. *Pochod smrti z Helmbrechtu do Volar*. In Střední Evropa, ročník XVI., č. 100/2000. S. 31–35.

⁵⁰ Srov. Malá, I. *Pochody smrti*. Praha: NPL, 1965, s. 199.

⁵¹ Srov. Výpovědi přímých účastníků. Dokumenty US Army.

Dle výpovědí žen, které transport přežily, denně umíralo nebo bylo zastřeleno 10 a někdy dokonce až 20 žen.⁵² Tuto skutečnost potvrdila ve své výpovědi dne 13. května roku 1945 i Herta Haaseová, esesačka z doprovodu pochodu. Při výslechu na americkém velitelství ve Volarech řekla: *„Přesně nevím, kolik jich bylo zastřeleno denně. Podle mého odhadu tak přibližně 6 až 10. Byly postříleny jen proto, že už neměly dostatek sil jít dál, nic jiného nespáchaly“*.⁵³

V odpoledních hodinách dne 4. května 1945 přišel do Volar zástup asi 170 vyčerpaných žen. O několik hodin později bylo na osmi koňských povozech přivezeno dalších přibližně 140 žen, které již nebyly schopny chůze.

Místo k odpočinku našly ve staré dřevěné kůlně mezi pilou Otty Pinskera a továrnou na řetězy Oskara Knäbla. Jedna část kůlny sloužila pile a druhá jako sklad slámy a sena. Některé z žen se uložily na slámu a ty, které již neměly sílu, zůstaly ležet na holé zemi. Ovšem než si stačily trochu odpočinout, byly v časných ranních hodinách probuzeny a připraveny na další cestu.

V této době byly Volary ještě německé, ale střelba, která zaznívala od blízkého Soumarského mostu byla předzvěstí toho, že americká armáda není daleko, a to byl právě ten pravý důvod, proč esesáci tak spěchali. Němečtí dozorcí nařídili více jak polovině žen připravit se k odchodu. Jakým způsobem byly vybírány, je záhadou, protože do transportu, jež měl pokračovat dál směrem na Prachatice, bylo zařazeno asi 30 až 35 žen, které nebyly schopné chůze. Pro ně byl připraven nákladní automobil. Naopak ženy ještě „při síle“ byly ponechány v kůlně s těmi, které už jen ležely. Snad to byl úmysl, že ty schopné pomohou nemocným a postarají se o zemřelé?

⁵² Srov. Motl, S. *Oběti a jejich vrazi*. Praha, 2008, s. 117-120.

⁵³ Srov. Výpověď Haaseové. Dokumenty US Army.

Transport byl pravděpodobně rozdělen. Jedna část šla Mlynařovickou ulicí směrem na Cudrovice a Blanický mlýn, sledována nákladním automobilem, na jehož korbě seděly jako doprovod tři esesačky.⁵⁴

Postupně se ženy dostaly na stejnou trasu směřující k Blanickému mlýnu. Zde se pravděpodobně oba transporty spojily a společně pokračovaly směrem na Blažejovice.

U osady Cudrovice (Bierbruck⁵⁵), poblíž Blažejovic, byl transport napaden americkým hloubkovým letadlem. Kulometnou střelbou z letadla byl zasažen nákladní automobil a shodou náhod střely zasáhly na korbě sedící doprovod esesaček. Ruth Schulzová byla zastřelena a další dvě dozorkyně byly raněny (viz výpověď vrchní ošetřovatelky z vojenské nemocnice ve Volarech G. Petruchové).

Zmatek, jež byl střelbou vyvolán, nahrál zajatkyním, které byly ještě schopny útěku. Těm se podařilo uprchnout do okolních lesů. Jakmile se esesáci ze šoku vzpamatovali, ihned zahájili střelbu a bez milosti zastřelili každou ženu, která se dostala před hlaveň jejich zbraní. Stříleli z pušek i z pistolí. Takto zákeřně přišlo o život dvacet dva žen. Ušetřeny nezůstaly ani ženy dopravované na nákladním automobilu

Když si dozorcí vybili svoji nenávist a zlobu na ubohých ženách, znovu sehnali zbytek transportu dohromady a pokračovalo se dál směrem na Prachatice. Zde údajně přečkaly ženy noc a v časných ranních hodinách byly vypraveny na další cestu, vedoucí směrem k Husinci. Ženy, které nebyly schopné pochodu, byly v kůlně (snad ve staré cihelně) ponechány bez pomoci.

⁵⁴ Dindová, R. *Vzpomínka na číslo 47772*. [videodokument]. Volary, 2009.

⁵⁵ Je zde uváděna též osada Bierbruck (Můstek), která byla na hlavní silnici Volary – Prachatice. Dle zápisu velitele stanice SNB ve Volarech ze dne 8. 5. 1946 transport nešel po hlavní silnici, nýbrž cestou vedoucí z Volar přes Mlynařovický les směrem na Blanický mlýn. Tato skutečnost by odpovídala tomu, že se uvedená tragédie odehrála u osady Cudrovice, jak tomu nasvědčuje též seznam obětí převzatý z amerických dokumentů.

To bylo 6. května roku 1945.⁵⁶ Tehdy esesáci již dobře věděli, že je zle. Proto ze strachu, že by je mohlo potkat totéž, co páchali oni na bezbranných lidech, zbytek transportu poblíž husinecké přehrady opustili. Ženy se rozutekly do okolních vesnic. Zde se o ně lidé postarali. Poskytli jim nejnnutnější ošetření a očistu, oblékli je, dali jim najíst a zajistili prozatímní ubytování.

V pondělí dne 7. května došla na velitelství 2. praporu partyzánské skupiny Šumava II. ve Vodňanech zpráva, že se objevili v oblasti Prachatic bývalí vězni koncentračních táborů, kteří pocházeli z rozptýleného šumavského transportu smrti. Partyzánské velení rozhodlo pomoci těmto obětem ihned, přestože v té době bylo potřeba každého muže i vozidla ke zdolání odporu a k likvidaci německých armád, ustupujících v ohromném rozsahu zdejším krajem.

Zdravotní odbor partyzánů opatřil urychleně vozidla a ochranné stráže, aby se vypravil do pohraničí a převezl vězně k ošetření. Vedoucím zdravotnické služby se podařilo bez úrazu dopravit po půlnoci do Vodňan na třech nákladních autech první skupinu bývalých vězeňkyň, a to padesát žen. Nalezli je ve velmi zuboženém stavu v oblastech obcí Husince,⁵⁷ Chluman, Hájku, Dubu a Bavorova. Hned v noci je prozatím umístili v několika místnostech národní školy. Zde jim předem připravili nejnnutnější ubytování, lékařské ošetření a stravování. Zdravotní stav bývalých vězeňkyň z prvního transportu byl nejhorší. Byly zcela tělesně a duševně vyčerpané a mnohé z nich bylo nutné v prvních dnech přenášet, mýt, oblékat a pečlivě ošetřovat. Vzniklá ozdravovna sloužila zprvu celá jako nemocnice. Nejtěžší případy byly převáženy do nemocnice v Písku, ve Strakonících a ve Volyni.

To, co se mezi obcemi Cudrovice a Blažejovice stalo, oznámili dozorcí veliteli SS ve Volarech a ten stačil za pomoci wehrmachtu ještě týž den zajistit svoz mrtvých

⁵⁶ Srov. Dokumenty US Army.

⁵⁷ V Husinci ženám z pochodu smrti poskytl první pomoc MUDr. Krejsa

žen zpět do Volar a ukryt je pod vrstvou chlévské mrvy u zemědělské usedlosti čp. 155 přímo pod hřbitovem.

Tato událost nezůstala obyvatelům města Volar utajena. Když město osvobodila americká armáda, oznámili němečtí antifašisté na americké velitelství nelidské uložení ostatků žen. Velitel si oznámení ověřil a ihned nařídil ostatky žen z mrvy vyzvednout a uložit do rakví. Ty museli němečtí truhláři vyrobit ve svých dílnách.

Stejně rozhodnutí bylo vydáno i na exhumaci všech mrtvých žen, které byly zastřeleny nebo zemřely vyčerpáním a byly pohřbeny (tedy spíše zahrabány) na posledním úseku pochodu smrti.

Exhumace, ukládání ostatků zemřelých do rakví a svozu rakví nákladním automobilem, stejně tak kopání hrobů, se museli zúčastnit všichni němečtí obyvatelé města. Na výpomoc byli povoláni i belgičtí váleční zajatci, kteří sloužili u volarských sedláků.

Rakve s ostatky žen byly ve dnech 7. až 11. května sváženy na určené místo v blízkosti místního hřbitova. Totožnost mrtvých určovaly ženy, které transport přežily a jež byly fyzicky a psychicky schopné se tohoto aktu zúčastnit.

Pohřeb obětí pochodu smrti se konal dne 11. května roku 1945. Kolem rakví, z větší části otevřených, muselo na příkaz amerického velitele projít opět všechno německé obyvatelstvo, aby viděli, co dokázali jejich soukmenovci udělat z bezbranných lidí. Dle výpovědí přímých účastníků, kteří ve Volarech dosud žijí, to byl otřesný pohled.⁵⁸

Ženy, které si u Cudrovic zachránily své životy útekem do lesa, se postupně vracely zpět do Volar. Některé z nich našly pomoc ihned po vkročení do města. Němečtí antifašisté bydlící v Mlynařovické ulici je ukryli ve svých rodinách a

⁵⁸ Srov. Svědecké výpovědi pamětníků. Dostupné v archivu J. Krejsové.

postarali se o oblečení, jídlo a vše, co ženy potřebovaly k životu. Jedna z rodaček mi vyprávěla, že i když už byli ve městě Američané, museli být lidé, kteří ženy z transportu ukrývali a nebo jim nějak pomáhali, velice opatrní, protože kdyby byli němečtí vojáci tuto skutečnost zjistili, hrozila celé rodině likvidace. Po uklidnění situace ve městě byla bezpečnost všech žen z transportu pochodu smrti zajišťována vojáky americké armády. Svoz žen, které byly střelbou esesáků při masakru zraněny, zajišťovali příslušníci amerického Červeného kříže.

A co se dělo se ženami, které zůstaly uvězněny v dřevěné kůlně u pily? Zbylí strážci SS ze strachu před blížícími se Američany po odchodu transportu dne 5. května urychleně vězeňkyně opustili a nechali je na pospas osudu. Když to lidé z blízkého okolí zjistili, snažili se jim poskytnout pomoc. Oskar Knäbl o tomto podal dne 9. května roku 1945 na velitelství americké armády následující svědeckou výpověď: „Vzhledem k tomu, že pan Otto Pinsker, který je majitelem továrny, se nestaral a nezajímal o tyto zajatky, pečoval jsem o ně já a sháněl jsem jim chléb, polévku a mléko poté, co odešly SS strážce. Některým ženám se mezitím podařilo uprchnout. Skryly se buď v lese nebo u zdejších lidí. Chudší lidé pomáhali nejvíce“⁵⁹.

První kontakt se ženami uvězněnými v kůlně navázali američtí průzkumníci ještě též den, kdy do Volar přijeli, a to dne 5. května roku 1945. O den později, tedy 6. května ve večerních hodinách, přijel na pilu major 5. pěší divize Henry Hooper. Na místě našli 118 žen. Když zjistili, v jakém jsou zubožené stavu, ihned začali organizovat záchranou akci.

Počátkem dubna roku 1945 byla uzavřena zdejší Odborná dřevařská škola, ve které byl dočasně zřízen útulek pro německé utečence. 20. dubna byl přeměněn na německou vojenskou nemocnici, jejímž vedoucím lékařem byl jmenován MUDr. Werner Ruge, který po vystudování působil na klinice v Kielu a později na klinice v Hamburku. V době války narukoval do německé armády a jako vojenský lékař

⁵⁹ Srov. Dokumenty US Army.

byl poslán do německé polní nemocnice na Kavkaze. Odtud byl převelen do Rumunska a přes Maďarsko a Slovensko se v dubnu roku 1945 dostal až do Volar.

Ráno dne 7. května američtí vojáci požadovali, aby v této budově bylo vyhrazeno místo pro asi 120 židovských žen. Německý důstojník citoval jako odpověď na tuto žádost Ženevskou konvenci, podle které nemají civilní osoby povolen vstup do vojenských nemocnic. Důstojník americké armády proto vytáhl svou pistoli a nařídil okamžité vyklizení budovy.

Mezitím začal probíhat převoz zubožených židovských žen. V průměru vážily pouhých 38 kilogramů. Celou akci organizovali vojáci 5. zdravotnického praporu. Ti měli největší zásluhu na záchraně životů těchto žen.

I přes nesmírnou snahu a okamžitou pomoc lékařů však několik nejzuboženějších žen v následujících dnech zemřelo. Nejdéle se smrti bojovala mladičká, teprve sedmnáctiletá, Dora Erbe, Polka. Zemřela dne 16. listopadu roku 1945.

Ženám byla poskytnuta veškerá lékařská péče. Také strava byla upravována podle zdravotního stavu žen. S oblečením vypomohli jak němečtí antifašisté, tak Češi, kteří již v té době ve Volarech žili.

Několik žen našlo svůj nový domov také v našich městech. Například v Prachaticích zůstaly paní Ida Vávrová (roz. Haberová) a Marie Zioliánská, v Drhovci paní Sala Wolfová, v Písku paní Renata Dindová (roz. Silbigerová) a do Volar se v roce 1946 vrátila paní Halina Tenglerová (roz. Grabarczyková), která zde žila až do roku 1983, kdy zemřela.

„...stále budu vzpomínat na dobré lidi z Volar, kteří nám s láskou a nezištně pomáhali cítit se lépe a byli nám k dispozici dnem i nocí. Dělili se s námi o jídlo, šaty a cokoliv měli. Moje myšlenky a modlitby budou s nimi...“⁶⁰.

1.2 Výuka o holocaustu - nástroj v boji proti extremismu

Extremismus lze definovat jako pojem, který v oficiálních dokumentech označuje „vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance a útočí proti základním demokratickým principům“⁶¹.

„V médiích se pod pojmem extremistu rozumí člověk, který zastává politické názory v dané společnosti neakceptovatelné. Politická teorie pak tímto pojmem označuje takovou pozici na pomyslné politické škále, která je nejvíce vzdálená od politického středu. Naopak policejní složky chápou pod pojmem extremismus jakoukoliv aktivitu, směřující proti ústavě a demokracii.“⁶²

Jako vhodnější se však jeví používání přesných označení jednotlivých skupin, kam lze zahrnout například: neonacisté, neofašisté či reakční populisté. Tato označení mají dle odborníků jasnou výpovědní hodnotu o smyslu skupiny.⁶³

Mezi dvě rozšířené skupiny, které působí v ČR, lze zahrnout:

- Neonacismus - „krajně pravicový ideologický směr navazující na ideologii nacismu propagující rasovou nesnášenlivost a popření demokratických přístupů“⁶⁴

⁶⁰ Srov. Kochová, E. Svědecké výpovědi z archivu US Army.

⁶¹ Gabařová, D. [edit.]. *Dovedu to pochopit?* Praha, 2008, s. 143.

⁶² Gabařová, D. [edit.]. *Dovedu to pochopit?* Praha, 2008, s. 8.

⁶³ Srov. Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 146.

- Neofašismus – „směr, který vznikl po druhé světové válce a navazuje na fašistickou ideologii. Klade důraz na jazyk a národ. Neofašistické aktivity korespondují do značné míry s neonacistickými“⁶⁵

Jednou z velmi silných stránek těchto skupin a organizací, které o sobě dávají stále častěji vědět i v České republice, je vyspělost a propracovanost webových stránek a prezentací, díky kterým se mohou snáze dostat k cílovým skupinám, tedy dětem a mládeži. Stanislav Motl upozorňuje na rizika, kterými jsou mladí lidé ohroženi ze strany představitelů těchto skupin. Ty mají velmi často dokonale zpracované webové stránky, nabourávají se do emailů či zasílají do škol nejrůznější materiály. „Dělají to strašně chytrým způsobem a mladí lidé tomu mohou velmi lehce podlehnout. Východiskem by pak bylo vodit děti na konkrétní místa, ukazovat jim to a pokud možno, pracovat ještě s pamětníky, kteří ještě zbyli.“⁶⁶

České školství potřebuje více příběhů, filmů, exkurzí a dokumentů volně dostupných na internetu. Tak by měla vypadat již na základních školách výuka o holocaustu. Suchá data a fakta v učebnicích již nestačí a nemohou pomoci v boji proti rostoucí vlně extremismu. Tyto závěry vyplynuly z odborné konference Volary a pochod smrti – vzdělávání o holocaustu, konané v květnu 2009 ve Volarech.⁶⁷

Právě způsob výuky a předávání informací o holocaustu se stalo hlavním bodem zmíněné konference. Historička Jana Břendová doplňuje Stanislava Motla: „Výuka pokulhává za změnami ve společnosti. Dnešní doba si pak konkrétní příběhy přímo vyžaduje“⁶⁸.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Srov. Motl, S. In Události. [on-line]. Dostupné na www.ceskatelevize.cz.

⁶⁷ Srov. Motl, S. In Události. [on-line]. Dostupné na www.ceskatelevize.cz.

⁶⁸ Srov. Břendová, J. Události. [on-line]. Dostupné na www.ceskatelevize.cz.

Změna způsobu výuky o holocaustu již na základních školách může napomoci v boji proti extremismu. Otázkou zůstává využívání didaktických pomůcek při vyučování. „Didaktická pomůcka je charakterizována jako materiální předměty, které úzce souvisí s výukou, zajišťují a zkvalitňují průběh výuky, napomáhají k naplnění vyučovacích metod.“⁶⁹

Zapojování moderních technologií a moderních didaktických pomůcek, zejména televizních pořadů a programů, internetu či DVD jsou v současné době jistým trendem ve výuce. Problém vyvstává s využíváním médií jako didaktických prostředků, a to zejména ze dvou důvodů⁷⁰:

- a) „Jak zasahují do vyučování důsledky skutečnosti, že děti a mládež v současné době žijí s televizí a počítači svůj běžný život mimo vyučování
- b) Co se očekává od médií z hlediska učení žáků a školního vyučování, jak cílevědomě začleňovat média do vyučování ve funkci didaktických prostředků.“

Problémem dnešní doby je opravdu skutečnost, že mladí lidé tráví velmi mnoho času před televizní obrazovkou či u počítače. Na druhou stranu lze však říci, že jistým „řízením“ práce s těmito médii na školách by mohlo dojít ke snížení rizikového jednání.

„Neustále však musíme mít na paměti, že televize, video, počítač, internet nehledě na školu a její vyučování, působí v širokém sociálním prostoru, v němž mládež žije a který daleko přesahuje rámec školy – rodina, volný čas, činnosti vrstevníků aj.“⁷¹ Je třeba taktéž brát v úvahu sociologické výzkumy, sledující vliv médií na socializaci a enkulturaci mládeže. Výzkumy zkoumají mimo jiné jejich využívání cílovými skupinami či jejich působení na osobnost dětí a mládeže. Zabývají se též otázkou vlivu médií na utváření hodnot a hodnotové orientace.⁷²

⁶⁹ Srov. Skalková, J. *Pedagogika a výzvy*. Brno, 2004, s. 137.

⁷⁰ Tamtéž, s. 138.

⁷¹ Skalková, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno, 2004, s. 137.

⁷² Srov. Tamtéž.

Velkou změnou prochází vzdělávání ve smyslu stále častějšího využívání počítačů a internetu pro výuku. Ve světových trendech se v současné době objevují tendence, které prosazují využívání hypermediálních prostředků v oblasti vzdělávání a vyučování. Jedná se zejména o zavádění prostředků, vedoucích k **aktivnímu zapojování žáků při výuce.**⁷³

„V pohledu na využívání počítačů při výuce se zejména prosazuje vytváření otevřeného prostředí, které by mělo reagovat na chování žáků. To je na základě kognitivně psychologických výzkumů založeno na dvou významných požadavcích:

- Začít spíše od žáka než od učitele
- Vést žáka především cestou jeho vlastní aktivity, objevování, tvořivosti.“⁷⁴

Bertrand uvádí následující čtyři základní principy uspořádání hypermediálního prostředí při využití těchto prostředků při samotné výuce žáků:⁷⁵

- Rozmanitost interakcí (široké možnosti komunikace mezi počítačem a studujícím, jako je hodnocení jeho výkonu, analýza jeho omylů, kladení otázek, zpětná vazba),
- Vytváření otevřených modelů, pružný systém programových kurzů, který umožňuje řídit multimediální a interaktivní zdroje,
- Kooperativní výuka, to znamená do výuky se integrují příležitosti k sociální spolupráci mezi učitelem a žákem či mezi žáky navzájem,
- Multimediální prezentace informací, tj. informace statické i dynamické, zvukové a tradiční texty, CD-ROM, videodisky aj. Jestliže žák požádá o vysvětlení, může je obdržet verbálně hlasovým výstupem, v tištěné podobě na obrazovce, pomocí obrazu, ilustrace aj.

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 140 – 141.

⁷⁴ Skalková, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno, 2004, s. 140.

⁷⁵ Bertrand, J. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha, 1998, s. 144-145.

Odborníci se tedy jednoznačně shodují na tom, že využívání mediální výchovy je důležitým krokem ve změně vzdělávání. Rozšířením těchto možností navíc může dojít k prohlubování znalostí a dovedností a snazší pochopení souvislostí mezi předměty.

Konkrétně například ve výuce o holocaustu je internet a videopořady velmi vhodným doplňkem. Existuje celá řada výukových programů, stránek, věnujících se tomuto tématu. Tím, že se mladým lidem budou ukazovat autentické záběry z války, koncentračních táborů či pochodů smrti, můžeme v nich pěstovat názor na celé dění a některé takto odradit od myšlenky být přívržencem extremismu.⁷⁶

„Přínosem moderních didaktických prostředků je především skutečnost, že podněcují ke změnám tradičních postupů z hlediska obsahu, metod i organizace výuky. To mimo jiné znamená zhodnocovat mimoškolní mediální působení a využívání multimediální prostředky ve školním vyučování mládeže i ve všech formách vzdělávání a sebevzdělávání dospělých tak, aby podporovaly humanizující cíle vzdělávání, aby poskytovaly prohloubené poznávání, rozvíjely samostatné kritické myšlení, které umožní mimo jiné stavět se skutečně promyšleně i k možnostem, které nabízí modernější technika v procesu školního i celoživotního vzdělávání.“⁷⁷

2 Praktická ukázka multikulturního vzdělávání - projekty KreBul, o.s. zahrnující vzdělávání o holocaustu a posilující multikulturní výchovu

Občanské sdružení KreBul vzniklo v roce 2007, kdy bylo řádně registrováno u Ministerstva vnitra ČR. Jeho vznik byl předurčen snahou o popularizaci a

⁷⁶ Srov. Gabařová, D. [edit.]. *Dovedu to pochopit?* Praha, 2008.

⁷⁷ Skalková, J. *Pedagogika a výzvy*. Brno, 2004, s. 144.

medializaci tématu holocaustu, zejména pochodů smrti. Jeden z nich je neblaze spjat s městem Volary, kde žiji.

Prvotní myšlenka na propagaci tohoto tématu vznikla u mé babičky, paní Jaroslavy Krejsové, která se pět desítek let věnuje historii města Volary. Součástí této historie je i pochod smrti (blíže viz. kapitola 1.1.2.1.1.1). Právě ona znala přímou účastnici a od ní celý příběh. V roce 2006 jsme došli k závěru, že by bylo vhodné zpracovat toto téma podrobněji, protože přímých účastníků a pamětníků neustále ubývá. Proto jsem byl v roce 2006 přizván ke spolupráci a výsledkem bylo první vydání knihy. Z důvodu nemožnosti žádat o granty jako fyzická osoba, rozhodli jsme se založit občanské sdružení. To v současné době realizuje tyto projekty, vztahující se k tématu pochodu smrti a vzdělávání o holocaustu:

- a) Publikace Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků
- b) Besedy a přednášková činnost
- c) Odborná konference – Vzdělávání o holocaustu
- d) DVD – příběh Renaty Dindové.

2.1.1 Publikace Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků

Publikace s názvem Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků vznikla prvně v roce 2006, kdy bylo vytvořeno první vydání knihy. Náklad vydání byl 500 kusů. Kniha se záhy stala nedostatkovým zbožím. Dostala se mimo jiné do USA, Kanada, Německa, Rakouska, Polska, Izraele, Austrálie, Maďarska, Velké Británie a na Slovensko. Druhé vydání bylo uvedeno v roce 2008.

Kniha je určena široké veřejnosti, není a nesmí být považována za historickou produkci. Kniha je vystavěna na dobových materiálech, svědeckých výpovědích a dalších zdrojích, které se podařilo získat z dostupných zdrojů (obsah knihy viz. Příloha č. 1 – Recenze PhDr. Jany Břendové).

První podnět k napsání knihy vyvstal již před mnoha lety. Bylo to v době, kdy autorka coby členka skautského oddílu pomáhala na hřbitově obětí pochodu smrti ve Volarech s jeho údržbou. Zde se několikrát setkala s přímou účastnicí, paní Halinou Tenglerovou, která ve Volarech žila. Protože byla již tehdy autorka zvědavá, několikrát se ptala paní Tenglerové, co se jí přihodilo. Odpovědí jí však bylo: „Tohle není příběh pro malé holky, až budeš větší, jednou ti třeba vše budu vyprávět“. Léta plynula a paní Tenglerová svůj slib splnila. Od té doby cítila autorka jakousi morální povinnost, předat příběh paní Haliny dál.

Léta plynula a autorka čekala, že se zpracování tématu ujme některý z prachatických historiků. Ovšem nestalo se. Na řadu tedy přišlo bádání v archivech, a to zejména po roce 1989, kdy se přístup do nich otevřel. Smutným zjištěním bylo, že v Okresním státním archivu v Prachaticích nebyly nalezeny žádné materiály, byť se na ně odkazují všechny dochované dobové novinové články. Ke spolupráci jsem byl přizván já, a to zejména ze dvou důvodů – zajistit finanční prostředky na vydání knihy a získání informací z archivů v ČR.

Téměř v žádném z oslovených archivů nebylo možné potřebné informace získat. Jak uvádí Alena Šimánková z Národního archivu v Praze, je to dáno zejména tím, že jednotlivé fondy jsou velmi roztržštěné po mnoha archivech, kde jsou stále kilometry neprobádaného materiálu.

V Archivu ministerstva vnitra v Praze se nám podařilo získat potřebné materiály, které napomohly k tomu, že téma pochodu smrti mohlo být knižně zpracováno.

Díky prvnímu vydání knihy, která se dostala do řady zemí světa se nám začali ozývat další pamětníci, kteří chtěli přispět k dotvoření celého příběhu. Díky knize se nám například podařilo odkrýt jména dalších dvou obětí, pohřbených na hřbitově obětí pochodu smrti.

Tímto jako by byl naplněn náš cíl, za kterým kniha vznikla. Dostat téma pochodu smrti do podvědomí zejména mladé generace a oslovit další pamětníky hrůzostrašných událostí konce druhé světové války.

2.2 Besedy a přednášková činnost o pochodu smrti

Cílem přednáškové činnosti je seznámit posluchače s událostmi konce druhé světové války, zejména pak s pochodem smrti, který je spjat s naším regionem. Právě Volary se staly místem průchodu vězeňkyň z koncentračních táborů, které byly nesmyslně hnány na cestě bez smyslu a cíle. Mnoho žen útrapy při pochodech smrti zemřelo. 95 z nich pak našlo místo svého posledního odpočinku na hřbitově obětí pochodu smrti ve Volarech. (viz. kapitola 1.1.2.1.1.1).

Během přednášek je posluchačům představena publikace s názvem „Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků“. Publikace mapuje zmíněné události a dokládá jejich hrůznost na dobových svědeckých výpovědích přeživších účastníků a pamětníků a je doplněna řadou fotografií a dalších materiálů.

Přednášky jsou doplněny čtenými ukázkami z výpovědí přímých účastníků, řadou fotografií a dobových materiálů, které mapují jak pochod smrti, tak též výstavbu a proměny hřbitova obětí pochodu smrti ve Volarech. Novinkou je projekce DVD filmu Příběh Renaty Dindové, přeživší přímé účastnice pochodu smrti.

Od roku 2006 do roku 2009 se nám podařilo zrealizovat 52 přednášek, při kterých jsme oslovili téměř 2000 posluchačů. O naší přednášce projevíli zájem následující školy a instituce:

SPgŠ Prachatice
VOŠ S Prachatice

Gymnázium Prachatice
Základní škola Praha 6
Střední škola Sušice
Základní škola Volary (I. i II. stupeň)
Akademie 3. věku Prachatice
Volary (přednáška pro veřejnost)
Židovské muzeum v Praze
Bayreuth (konference)
Hartmanice (synagoga)
Základní škola Prachatice
MěKS Vimperk
ZŠ Vimperk
ZŠ Strakonice
Gymnázium Strakonice

Program přednášky je připraven na cca dvě hodiny. Zahrnuje prezentaci tématu, ukázkou videodokumentů či četbu z výpovědí pamětníků. Posluchači mají mimo jiné možnost prohlédnout si dobové materiály i řadu publikací, vztahujících se k tématu holocaustu (koncentrační tábory, svědecké výpovědi, fotografie, protokoly...).

Přednášky lektorsky zajišťuje Jaroslava Krejsová, autorka publikace a Zdeněk Krejsa, spoluautor knihy.

Tabulka č. 1 – přehled přednáškové činnosti a počtu oslovených posluchačů

rok	Počet besed	Počet žáků	Další posluchači
2006	2	48	83
2007	12	320	96
2008	18	512	128
2009	20	643	167
CELKEM	52	1523	474

Při přednáškové činnosti se setkáváme se skutečností, že mladí lidé mají o tématu holocaustu jen mlhavé informace. Výsledky anketního šetření, realizovaného bezprostředně po přednáškách jsou pak samostatně a blíže představeny v praktické části.

2.3 Odborná konference – Vzdělávání o holocaustu

Během realizace přednášek a účasti na odborných konferencích v ČR i zahraničí jsme navázali kontakty s odborníky na téma holocaustu i s odborníky, kteří se věnují vzdělávání o holocaustu. Ze spolupráce s nimi pak vyvstala myšlenka, respektive potřeba uspořádat podobné setkání na našem území. Setkání, které by se věnovalo tématu holocaustu obecněji a bylo přístupné veřejnosti.

V roce 2008 se tedy konala první odborná konference, na které jsme se věnovali problematice holocaustu, zejména ve vztahu k Jihočeskému kraji. Cílem setkání bylo seznámit účastníky se situací v regionu, bližší poznání se na vzájem, představení jednotlivých projektů a navázání další spolupráce (program konferencí viz příloha č. 2).

V roce 2009 jsme pak cítili potřebu věnovat se konkrétnímu tématu, tedy vzdělávání o holocaustu. Zjistili jsme, že zájem ze strany veřejnosti o toto téma je značný. Na konferenci přijalo pozvání několik odborníků, zabývajících se problematikou holocaustu, ale též například pátráním po žijících dozorcích z koncentračních táborů i pochodů smrti, kteří unikli spravedlivému potrestání.

Návštěvníci konference se dozvěděli, jak témata o holocaustu zařadit do výuky, měli možnost se přímo seznámit s praktickými ukázkami vzdělávání o zmíněných událostech v praxi některých institucí (ZŠ Praha 6, Univerzita Pasov, koncentrační tábor Flossenbürg apod.). Konference byla přístupna veřejnosti z širokého okolí i zahraničí.

Velmi důležitým prvkem v rámci tohoto projektu je navázání spolupráce se školami v regionu, které se pak aktivně účastní konference. Jedná se o jednotlivé učitele, či celé třídní kolektivy. Smutné je, že učitelé, ač řádně osloveni a pozváni neprojeví zájem o toto téma ve větší míře. Z dotazů při přednáškách však většina z nich hovoří o velké potřebě o tématu mluvit a podat učitelům metodický návod, jak zavádět zmíněné téma do výuky.

2.4 DVD – příběh Renaty Dindové

Novinkou v nabízených projektech a aktivitách, směřujících ke vzdělávání o holocaustu je vytvoření DVD s názvem „Vzpomínka na číslo 47772 – příběh Renaty Dindové“. Jedná se o skutečný příběh přeživší účastnice pochodu. Konkrétně poslední přeživší účastnice, která žila na území ČR.

Naše setkání se uskutečnilo 13 dnů před smrtí paní Renaty Dindové. Znovu jsme si uvědomili, že je zapotřebí předávat tyto vzpomínky lidí, kteří odcházejí. Za čas nebude nikdo, kdo by mladé generaci podal autentické svědectví o tom, co musel

vězeň v koncentračním táboře, posléze pak na pochodech smrti prožívat. Co všechno musel vytrpět, chtěl-li mít alespoň malou naději na to, že přežije.

DVD je zatím vytvořeno v menším množství, dle zájmu pak bude distribuováno do škol, za účelem rozšíření nabídky pomůcek pro výuku o holocaustu.

Dokument nenásilnou formou zachycuje autentickou výpověď přímé účastnice. Upozorňuje na hrůzy, které se na konci druhé světové války běžně odehrávaly. Ve filmu je zachycena výpověď přímé účastnice, jsou zde zachyceny události a sled konkrétního pochodu smrti. Divák zde také získá možnost shlédnout dobové záběry, zachycující život v koncentračních táborech, případně z exhumace a pohřbu obětí pochodu smrti na hřbitově ve Volarech.

Naší snahou je prostřednictvím vytvořeného DVD dokumentu přispět ke zlepšení povědomí mladých lidí o událostech holocaustu. DVD lze zařadit jako materiál vhodný pro výuku na základních i dalších školách.

Praktický vstup do problému

3 CÍL ŠETŘENÍ A STANOVENÍ HYPOTÉZ

Cílem mého šetření je zjistit, jaké je povědomí mladých lidí o událostech konce druhé světové války, konkrétně o pochodech smrti, které procházely též naším územím.

Dále se chci zaměřit na to, které metody předávání informací o těchto událostech jsou pro posluchače, zejména mladé lidi, nejvíce přínosné, které osloví největší počet respondentů. V neposlední řadě se chci zaměřit na chápání etického rozměru přednáškové činnosti o pochodech smrti.

Stanovení a zdůvodnění hypotéz

Hypotéza č. 1 (dále jen H1)

H1 DOMNÍVÁM SE, ŽE MLADÍ LIDÉ BUDOU MÍT MALÉ POVĚDOMÍ O EXISTENCI POCHODŮ SMRTI A ŽE PŘEDNÁŠKOVÁ ČINNOST PRO NĚ BUDE ZDROJEM NOVÝCH INFORMACÍ.

Zdůvodnění:

Hypotéza byla stanovena na základě praktických zkušeností, získaných realizací přednášek a besed ve školách, případně jiných institucích. Při zahájení přednášky je posluchačům vždy položena otázka, co je to pochod smrti a zda o tomto tématu někdy slyšeli. Ve většině případů je však ticho.

Právě k rozšíření povědomí o jiných kulturách, národnostech či etnikách by měla přispět multikulturní výchova. Tento pojem je velmi často chápán jako záležitost čistě pedagogická. Při tomto vzdělávání by mělo u žáků, studentů i dospělé populace docházet k získávání poznatků, dovedností a postojů, které mají jedince

připravit k chápání a tolerování příslušníků jiných kultur. K tomuto kroku mají být připravovány a modernizovány učebnice a další prostředky pro vzdělávání.⁷⁸

Hypotéza č. 2 (dále jen H2)

H2 DOMNÍVÁM SE, ŽE PRO POSLUCHAČE PŘEDNÁŠKOVÉ ČINNOSTI BUDOU NEJPŘÍNOSNĚJŠÍ PRAKTICKÉ UKÁZKY, DOPLŇUJÍCÍ TÉMA (VÝPOVĚDI, VIDEODOKUMENTY, FOTOGRAFIE A DOBOVÉ LISTINY).

Zdůvodnění:

České školství potřebuje více příběhů, filmů, exkurzí a dokumentů volně dostupných na internetu. Tak by měla vypadat již na základních školách výuka o holocaustu. Suchá data a fakta v učebnicích již nestačí a nemohou pomoci v boji proti rostoucí vlně extremismu. Tyto závěry vyplynuly z odborné konference Volary a pochod smrti – vzdělávání o holocaustu, konané v květnu 2009 ve Volarech.⁷⁹

Změna způsobu výuky o holocaustu již na základních školách může napomoci v boji proti extremismu. Otázkou zůstává využívání didaktických pomůcek při vyučování. „Didaktická pomůcka je charakterizována jako materiální předměty, které úzce souvisí s výukou, zajišťují a zkvalitňují průběh výuky, napomáhají k naplnění vyučovacích metod.“⁸⁰

„Neustále však musíme mít na paměti, že televize, video, počítač, internet nehledě na školu a její vyučování, působí v širokém sociálním prostoru, v němž mládež žije a který daleko přesahuje rámec školy – rodina, volný čas, činnosti vrstevníků

⁷⁸ Srov. Průcha, J. *Multikulturní výchova*. Praha, 2001, s. 13.

⁷⁹ Srov. Motl, S. In Události. [on-line]. Dostupné na www.ceskatelevize.cz.

⁸⁰ Srov. Skalková, J. *Pedagogika a výzvy*. Brno, 2004, s. 137.

aj.“⁸¹ Je třeba taktéž brát v úvahu sociologické výzkumy, sledující vliv médií na socializaci a enkulturaci mládeže. Průzkumy zjišťují mimo jiné jejich využívání cílovými skupinami či jejich působení na osobnost dětí a mládeže. Zabývají se též otázkou vlivu médií na utváření hodnot a hodnotové orientace.⁸²

Hypotéza č. 3 (dále jen H3)

H3 DOMNÍVÁM SE, ŽE SEZNAMOVÁNÍ S LIDSKOU TRAGÉDIÍ HOLOCAUSTU A POCHODŮ SMRTI PROSTŘEDNICTVÍM PŘÍBĚHŮ PŘEŽIVŠÍCH A DOBOVÝCH DOKUMENTŮ PŘÍSPÍVÁ K PŘESNĚJŠÍMU VYMEZOVÁNÍ ETICKÉ KATEGORIE LIDSKÉHO UTRPENÍ.

Zdůvodnění:

Denně umíraly stovky, tisíce bezbranných lidí. Kam se však poděla jejich lidská důstojnost? Jaké utrpení museli tito vězni v koncentračních táborech, na pochodech smrti každý den zažívat? Jaké hodnoty měli vězni? Jaké hodnoty pak dozorcí a příslušníci SS? Nemluvě o svědomí nacistických zločinců, kteří stáli za smrtí miliónů bezbranných lidí. Jaké svědomí tito „lidé“ měli?

Úcta k lidské důstojnosti, jako základní normě, základní hodnotě a základnímu právu v jednom, se má stát perspektivou pokojného soužití mezi lidmi a národy, a proto je také obsažena i v moderních ústavách vyspělých zemí. Na lidskou důstojnost se odvoláváme zejména tehdy, když se ptáme, zda je či není nějaké jednání etické. Všeobecná deklarace lidských práv, jejímž konstitutivním prvkem se lidská důstojnost stává, je bezprostřední odpovědí na masová zvěrstva proti lidskosti dvou světových válek.⁸³

⁸¹ Skalková, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno, 2004, s. 137.

⁸² Srov. Tamtéž.

⁸³ Srov. Tamtéž.

Jaro Krivohlavý hovoří o tématu utrpení z pohledu psychologie následovně: „Obecně se utrpením rozumí trápení, strádání a obraz bídy. Jinak pak tělesné a duševní bolesti, které toto vše doprovází. Toto utrpení může být krátké nebo dlouhé, lehčí nebo těžké. Může být i žalostné a děsivé. V psychologické terminologii je utrpení často spojováno se stresovým stavem, přesněji s distresem, tedy negativně vnímaným stresem.“⁸⁴

„Jde-li o utrpení, je možno psychologický aspekt formulovat diagnosticky např. tím, že zjišťujeme např. jak velká je míra tohoto utrpení. Jak? Např. škálou intenzity utrpení, kde na jednom extrému je minimum utrpení (vyjádřené např. termínem „snáším to celkem dobře, bez problémů“) a na druhém extrému pak výraz „je to k neunesení, raději bych zemřel“.“⁸⁵

3.1 POPIS TERÉNU A VÝZKUMNÉHO VZORKU

3.1.1 Popis terénu

Sociální šetření bylo provedeno v sedmi náhodně vybraných školských zařízeních, která se nacházejí na území České republiky, zejména pak v Jihočeském kraji. Jedná se o školská zařízení, kam jsme byli pozváni jako zástupci KreBul, o.s., za účelem realizace besedy na téma pochody smrti.

3.1.2 Popis výzkumného vzorku

Respondenty mého výzkumu byli mladí lidé, žáci a studenti ze základních, středních a vyšší odborné školy, a to ve věku 14 až 22 let.

⁸⁴ Krivohlavý, J. *Psychická bolest*. [on-line]. Dostupné na www.jaro.krivohlavy.cz

⁸⁵ Tamtéž.

Úkolem všech respondentů bylo vyplnění předtištěných anketních lístků ve všech jeho bodech. Anketní lístky určené žákům a studentům vybraných škol jsem rozdával vždy po ukončení přednášky, tedy cca 2 hodinového bloku informací o pochodech smrti.

Anketní lístek vyplnilo **celkem 391 respondentů**, z toho **151 mužů a 240 žen**. Z celkového počtu 400 rozdaných anketních lístků jich je 9 vyplněných neúplně, a proto nebyly zařazeny do analýzy výsledků dat.

3.2 FÁZE VÝZKUMU

3.2.1 Metody a techniky sběru dat

Při zpracování výsledků praktické části diplomové práce byl prováděn tzv. kvantitativní výzkum a byla použita tzv. explorativní metoda sběru dat. Výsledky byly zpracovány tzv. matematicko-statistickou metodou.

Anketa

K získání dat bylo použito anketní techniky sběru dat a obsahové analýzy vybraných otázek anketního lístku. Pelikán dále uvádí, že nespornou předností ankety je snadnost její administrace. Anketou lze současně ... oslovit i velký počet respondentů. ...údaje získané touto technikou lze (...) plně kvantifikovat.

Ferjenčík (2000, cit. Urbánková, 2003, s. 53) uvádí následující nevýhody anketního lístku: *menší pružnost* (nelze klást doplňující otázky), *formulace otázek nemusí být dostatečně srozumitelná všem respondentům*, obvykle *nižší věrohodnost dat (...)*, *příprava anketního lístku si vyžaduje větší pečlivost než příprava interview*.

Obsahová analýza

Podle Dismana (1993, s. 168) zní definice obsahové analýzy následovně: Jde o kvantitativní, objektivní analýzu sdělení jakéhokoliv druhu. Obsahová analýza se může zabývat... obsahem sdělení i jeho formou, autorem nebo adresátem sdělení.

Berelson (1952, s. 18, in Ferjenčík, 2000, s. 184, cit. Šalátová, 2004, s. 43) uvádí, že obsahová analýza je významná skupina metod, která se soustředí právě na rozbor (...) písemných sdělení textu. Označujeme ji jako obsahovou analýzu (...). Protože jde o skupinu různorodých metod, je těžké podat její univerzální definici.

Pomocí této analýzy byly zjišťovány informace rozkrývající otevřené otázky anketního lístku. Účelem bylo analyzovat odpovědi a vyjádřit jejich závěry ve vztahu ke stanoveným hypotézám.

3.2.2 Pilotáž

Součástí výzkumu byla i pilotní studie. Ta se obvykle provádí na malém vzorku respondentů a jejím hlavním cílem je zjistit, zda výzkumníkem požadované informace existují a zda jsou dosažitelné. Tato studie je také vhodná ke zjištění srozumitelnosti otázek anketního lístku a případně variant nabízených odpovědí či jejich případné přeformulování či rozšíření nabídky variant odpovědí.

Pilotní studie proběhla průběžně od října do listopadu 2007 a byla provedena na třech skupinách posluchačů přednášek na téma pochody smrti. Této studii se zúčastnilo celkem 15 mladých lidí z vybrané základní školy a 15 posluchačů akademie třetího věku ve Volarech.

Anketní lístek obsahoval 9 otázek. Nad rámec sledovaného jevu bylo cílem zjistit srozumitelnost jednotlivých otázek anketního lístku.

3.2.3 Předvýzkum

Předvýzkum je prováděn na malém vzorku cílové populace. Tento vzorek je však větší, než vzorek pilotní studie. Předvýzkum slouží k otestování technik, které hodláme během vlastního výzkumu použít.

Předvýzkum byl proveden v únoru roku 2008 na posluchačích akademie třetího věku ve Volarech. Celkově se předvýzkumu zúčastnilo 27 respondentů.

3.2.4 Výzkum

Vlastní výzkum probíhal ve třech fázích. V první fázi byly realizovány přednášky na školách, kde bylo na závěr provedeno rozdání a vyplnění anketních lístků žáky či studenty. Druhá fáze představovala sběr anketních lístků a ve třetí pak následovalo vyhodnocování anketních lístků.

Anketní lístek pro respondenty (viz příloha č. 3) obsahuje celkem 10 položek sledujících tři stanovené hypotézy (viz kapitola 3).

Z 10 otázek anketního lístku jsou 3 otázky otevřené, 4 uzavřené a 3 otázky jsou identifikačními. Zjišťované identifikační údaje jsou následující: věk, pohlaví a studovaná škola.

3.3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

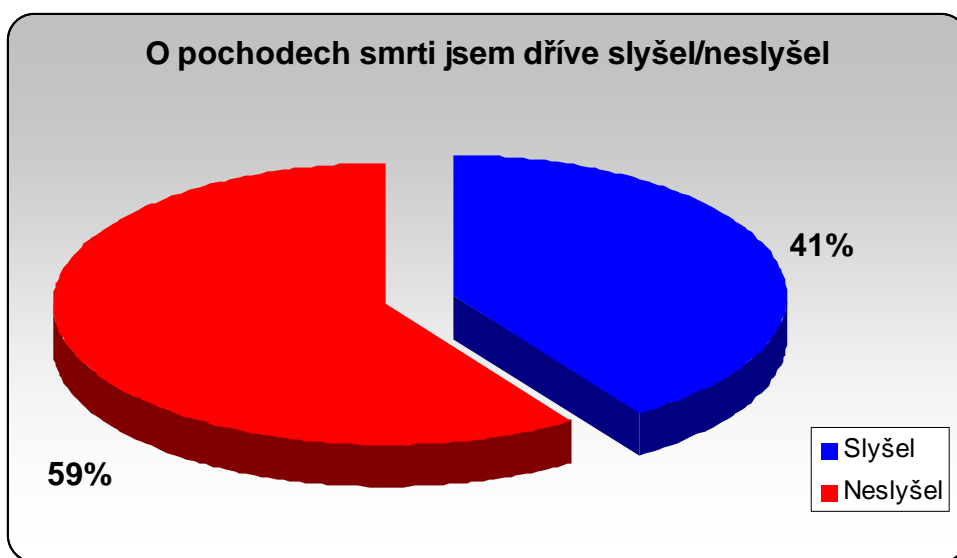
3.3.1 Výsledky anketního šetření

Úvod ankety byl věnován informovanosti posluchačů o tématice pochodů smrti. Varianty odpovědí na otázku „*O pochodech smrti jsem dříve:*“ lze vyjádřit tak, jak to ilustrují údaje v tabulce č.1.

Tabulka č. 1 Informovanost o pochodech smrti

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
Slyšel	159	40,5
Neslyšel	232	59,5
celkem	391	100

Graf č. 1

Jak z tabulky i grafu jasně vyplývá, **59 %** všech respondentů **nemělo** o tématu žádné informace. **41 %** z nich pak měla základní informaci o tématu.

Odpovědi respondentů se shodují s naším předpokladem, že mladí lidé mají o tématu holocaustu, konkrétně o pochodech smrti poměrně malé povědomí. Znalost tématu prokazují většinou ti žáci, jejichž učitelé se osobně věnují tématu holocaustu. Interpretace této otázky se shoduje i s mými poznatky, kdy je na začátku přednášky položen dotaz, zda by byl někdo z přítomných schopen interpretovat, co to byly pochody smrti. V převážné většině případů zavládne ticho. Po skončení přednášky pak za námi naopak studenti přicházejí a ptají se na další podrobnosti, či děkují za realizaci přednášky a seznámení je s částí naší smutné historie.

Dále se sledovalo hodnocení přednášky prostřednictvím otázky „*Téma přednášky mě:.....*“ Výsledky přibližuje tabulka č. 2

Tabulka č. 2 Hodnocení tématu přednášky

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
Zaujalo	383	98
Nezaujalo	8	2
celkem	391	100

Graf č. 2

Dle tabulky i grafu je zcela jednoznačné, že pro **98 %** respondentů, tj. **383** respondentů, se stala přednáška zajímavou, tudíž volili odpověď, že je téma **zaujalo**.

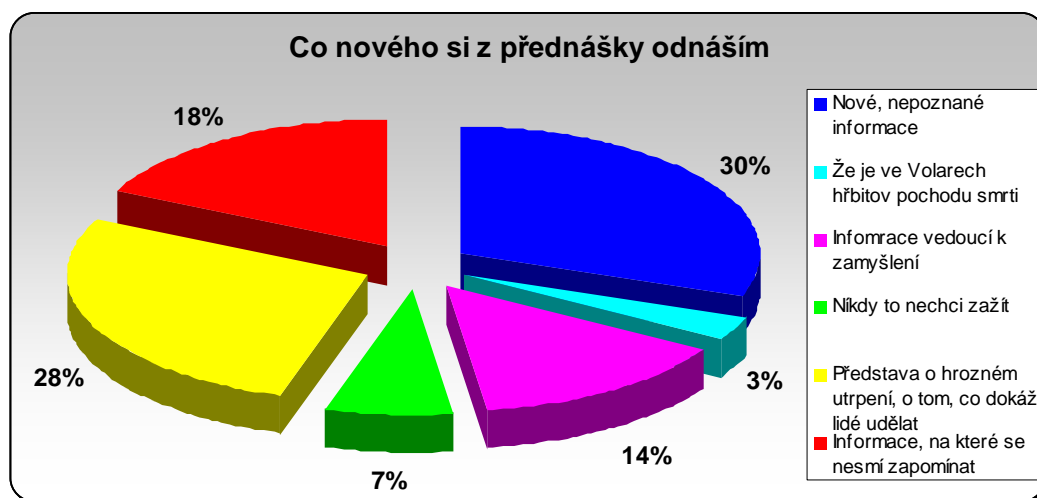
Z vlastních zkušeností z realizace přednášek lze potvrdit, že posluchači jsou obecně spokojeni s prezentací tématu. Přínosem pro ně je, že přednášku vedou zástupci dvou generací, jeden pamětník a jeden ve věku blízkém respondentů. Hodnocení přednášky probíhá též bezprostředně po jejím ukončení, kdy za námi chodí studenti s osobními dotazy či poděkováními.

Další část anketního lístku byla věnována otázce „*Co nového si z přednášky odnáším:*“ Interpretaci výsledků odpovědí na tuto otázku zachycuje následující tabulka. č.3

Tabulka č. 3 Nově získané informace

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
Nové, nepoznané informace	119	30,4
Že je ve Volarech hřbitov pochodu smrti	12	3,2
Informace vedoucí k zamyšlení	56	14,3
Nikdy to nechci zažít	27	6,9
Představa o hrozném utrpení, o tom, co dokáží lidé udělat	108	27,6
Informace, na které se nesmí zapomínat	69	17,6
celkem	391	100

Graf č. 3

Jedná se o otázku, ve které měli respondenti specifikovat, co nového si z přednášky odnáší. Z důvodu, že variabilita odpovědí byla velmi obsáhlá, byla provedena obsahová analýza, z níž pak bylo sestaveno 6 nejčastějších variant odpovědí.

Z tabulky i grafu je patrné, že největší přínos respondenti viděli v seznámení se novými *často nepoznanými informacemi*. Tuto variantu odpovědi zvolilo **30 %** všech dotázaných respondentů. Na druhém místě se pak objevuje skupina odpovědí, které se věnují *vytvoření představy o hrozném utrpení*, které museli zažívat vězni v koncentračních táborech a posléze na pochodech smrti a také *vnímání skutečnosti, jakých zvěrstev se dokáže člověk na člověku dopustit*. Tuto variantu odpovědi pak zvolilo **28 %** všech dotázaných.

Třetí a čtvrté místo pak zaujímají odpovědi, které jasně naznačují, že by se na tyto **události nemělo zapomínat** – celkem **18 %** dotázaných respondentů a **16 %** respondentů, kteří zvolili možnost odpovědi, že díky přednášce *získali informace, které vedou k hlubokému zamyšlení*.

Další část anketního šetření bylo věnováno otázce „Z přednášky mě nejvíce zaujalo:“. Varianty odpovědí byly podrobeny obsahové analýze, a to pro velkou variabilitu odpovědí. Výsledky jsou prezentovány v tabulce č. 4

Tabulka č. 4 Zaujetí tématem

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
DVD - p. Dindová	53	13,5
Zaujetí přednášejících	19	4,9
Kniha	22	5,6
Autentické videozáběry	93	23,8
Délka trasy pochodu smrti	18	4,7
Autentické fotografie	59	15
Kolik lidí zemřelo	17	4,4
Autentické výpovědi	95	24,3
Brutalita žen - dozorkyň	15	3,8
celkem	391	100

Graf č. 4

Z tabulky i grafu je patrné, že nejvíce mladé lidi zaujaly konkrétní příběhy, konkrétní svědectví. Nejvíce respondentů totiž uvedlo, že je z přednášky nejvíce zaujalo *čtení autentických vědeckých výpovědí*. Tuto možnost uvedlo celkem **24 %** všech dotázaných. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď *videodokument* (jedná se o video, které bylo pořízeno americkými zpravodajci v roce 1945 a které zachycuje exhumaci hromadných hrobů obětí pochodu smrti a důstojný pohřeb těchto obětí na hřbitově ve Volarech). Tuto možnost uvedlo téměř 24 % všech respondentů. Z dalších možností pak lze ještě uvést promítnutí autentických *fotografií a dokumentů* – **15 %** dotázaných respondentů a *projekci DVD* (Vzpomínka na číslo 47772 – *Příběh Renaty Dindové* – životní příběh přímé účastnice pochodu smrti) – **14 %** všech dotázaných.

Výše uvedené odpovědi se jasně shodují s obecnými cíli multikulturní výchovy (viz kapitola 1) a dále s kapitolou Aktivní výuka o holocaustu (kapitola č. 1.2).

Z odpovědí je patrné, že posluchače přednášek nejvíce upoutala prezentace příběhů konkrétních pamětníků pochodů smrti. Předávání informací o tématu holocaustu formou zapojení archivních dokumentů, materiál, fotografií, videodokumentů či čtení z autentických výpovědí se jeví jako nejúčinnější a nejefektivnější forma seznamování mladých lidí s realitou druhé světové války.

Za zmínku však stojí i další odpovědi, které jsou z tabulky patrné. **6 %** respondentů uvedlo, že je nejvíce zaujala *publikace Přes Volary přešla smrt*. Někteří respondenti dále uvedli: „*Knihu by měli povinně číst všichni žáci na základních školách, aby si udělali jasný obrázek o hrůzách a brutálnosti války*“.

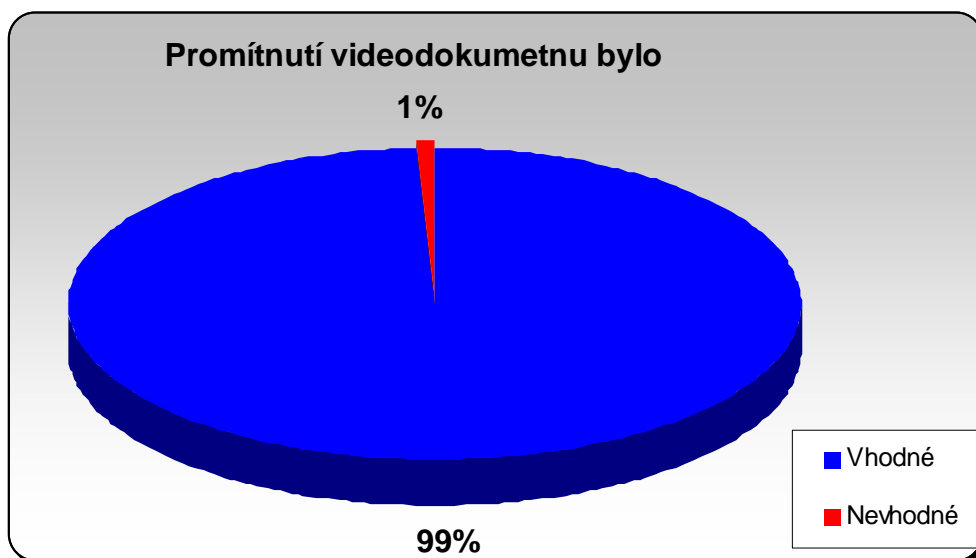
Zaujetí přednášejících, kteří téma prezentovali, oslovilo celkem **5 %** dotázaných. Z informací o konkrétním pochodu smrti pak nejvíce zaujalo: *délka trasy pochodu smrti* (5 %), *kolik žen při pochodech smrti zemřelo* (4 %) a *obraz brutality dozorců pochodů smrti, zejména pak žen* (4 %).

V rámci anketního šetření bylo též zjistit skutečnost, vztahující se k promítnutí drastických videozáběrů. Odpovědi respondentů na otázku „*Promítnutí videodokumentu bylo:*“ vyjadřuje následující tabulka

Tabulka č. 5 Vhodnost videodokumentu

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
Vhodné	388	99
Nevhodné	3	1
celkem	391	100

Graf č. 5

Otázka měla ukázat, jak posluchači hodnotí promítnutí autentických videozáběrů z roku 1945. Jedná se o necenzurovaný dobový materiál, natočený americkými zpravodajci. Snímek zachycuje exhumace hromadných hrobů u obcí Polka,

Kvilda a ve Volarech a následný důstojný pohřeb těchto obětí na hřbitově obětí pochodu smrti ve Volarech. Ten se uskutečnil dle 11. května roku 1945.⁸⁶

Z tabulky i grafu jasně vyplývá, že zapojení tohoto videodokumentu do přednášky bylo velmi vhodné. Tomu odpovídá skutečnost, že **99 %** všech respondentů zvolilo možnost odpovědi, že *promítnutí videodokumentu bylo vhodné*.

Zapojení tohoto dokumentu do konceptu přednášky provázelo dlouhé zjišťování vhodnosti snímek zapojit. Na několika přednáškách jsme se shledali s postojem učitelů, kteří si projekci snímku nepřáli. Přesto jsme jej zařadili a ze strany posluchačů byl tento krok hodnocen velmi pozitivně. Setkali jsme se například s názorem, že video zachycuje opravdovou podobu války. *„To, co jste nám promítli, byla skutečnost, tohle se opravdu stalo. Je to obraz toho, čeho se člověk na člověku dokáže dopustit. Záběry jsou sice otřesné, ale myslím, že nám hodně otevřely oči“*. Jiné odpovědi respondentů hovoří podobně: *„To, co nám dnes nabízí televize, kde se umírá pomalu v přímém přenosu, se nedá srovnat s tím, co je zachyceno na těchto záběrech. Hrůza, lidské utrpení, totální ztráta lidskosti“*.

Reakce respondentů na tuto otázku a jednoznačná volba odpovědi pak ukazují, že mladí lidé potřebují vidět a znát autentické záběry či příběhy, které se podařilo do dnešní doby uchovat. Touto cestou a těmito prostředky je pak možné vést mladé lidi k porozumění, toleranci a pluralismu.

Anketní šetření mělo též zjistit skutečnost, vztahující se ke čtení ukázek z drastických výpovědí přímých účastníků. Odpovědi respondentů na otázku *„Čtení z drastických výpovědí bylo:“* jsou uvedeny v následující tabulce.

⁸⁶ Srov. Krejsová, J., Krejsa, Z. Přes Volary přešla smrt. ČB: 2008.

Tabulka č. 6 Vhodnost čtení drastických výpovědí

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
Vhodné	385	98
Nevhodné	6	2
celkem	391	100

Graf č. 6

Z celkového počtu 391 respondentů, zapojených do výzkumu, jich **98 %** uvedlo, že **zapojení drastických výpovědí bylo vhodné**. Pouze **2 %** dotázaných uvedlo, že **zapojení výpovědí není zcela vhodné**.

Čtení ze svědeckých výpovědí tvoří značnou část přednášky. Jedná se o přesné vyjádření životních příběhů a osudů přeživších účastníků, či pamětníků událostí z konce druhé světové války. Prezentované dokumenty jsou získány z Archivu ministerstva vnitra v Praze a ze soukromých sbírek Jaroslavy Krejsové.

Dvě procenta respondentů uvedlo, že čtené výpovědi není vhodné prezentovat. Z celkového počtu 6 respondentů, kteří takto odpověděli, specifikovali důvod, proč to není vhodné, pouze dva respondenti: „*Výpovědi jsou velmi drastické, i když jde o popis reality*“, „*výpovědi na mě byly moc silné, měla jsem problém neodejít ze třídy*“.

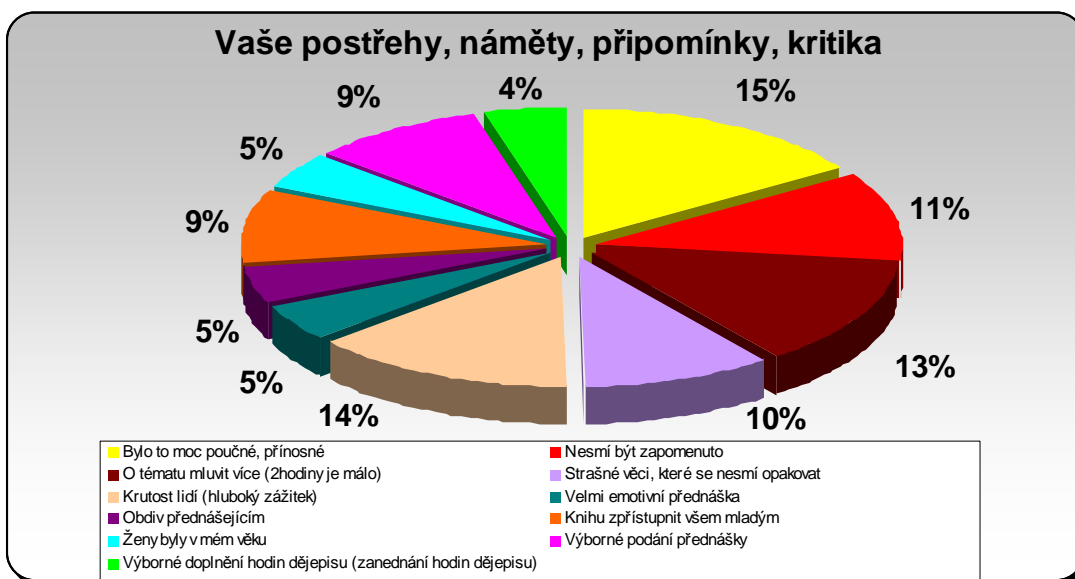
Jak je patrné z odpovědí respondentů, zapojení těchto výpovědí je vítaným zpestřením přednášek. Někteří respondenti ke své odpovědi dále připsali: „*Při poslechu výpovědí se chce až brečet nad tou hrůzou, co ti lidé museli zažít!*“, „*Je neskutečné, co všechno člověk dokázal přežít*“, „*Když jste četli výpovědi účastnic, potlačoval jsem slzy. Kde je lidskost? Kam se poděla úcta k člověku? Kde se v lidech tohle mohlo vzít, aby se chovali hůř, jako zvířata?!*“.

Závěr anketního šetření byl věnován zjištění skutečností, které se týkají vlastních názorů a doporučení respondentů. Otázka „*Vaše postřehy, náměty, připomínky, kritika:*“ zahrnovala velké množství odpovědí, proto byly jednotlivé odpovědi podrobeny obsahové analýze. Výsledky analýzy pak zachycuje následující tabulka

Tabulka č. 7 Postřehy, náměty, připomínky, kritika

Varianta odpovědi	Respondenti v číslech	Respondenti v %
Bylo to moc poučné, přínosné	62	15,9
Nesmí být zapomenuto	43	11
O tématu mluvit více (2hodiny je málo)	50	12,8
Strašné věci, které se nesmí opakovat	39	10
Krutost lidí (hluboký zážitek)	55	14
Velmi emotivní přednáška	18	4,6
Obdiv přednášejícím	18	4,6
Knihu zpřístupnit všem mladým	35	9
Ženy byly v mém věku	18	4,6
Výborné podání přednášky	36	9,2
Výborné doplnění hodin dějepisu (zanedbání hodin dějepisu)	17	4,3
celkem	391	100

Graf č. 7

Respondenti využili této volné otázky k tomu, aby zde uvedli mnoho různých postřehů či podnětů k přednášce. Z důvodu, že variabilita odpovědí byla velmi obsáhlá, byla provedena obsahová analýza, z níž pak bylo sestaveno 11 nejčastějších okruhů odpovědí. Většina odpovědí se týká postřehů k přenesenému tématu, minimální je počet kritiky.

Z předložených odpovědí jich lze nejvíce zařadit do skupiny odpovědí *bylo to moc poučné, přínosné*. Tuto variantu odpovědi zvolilo celkem **15,9 %** všech respondentů. **14 %** respondentů uvedlo, že pro ně byla přednáška *hlubokým zážitkem*, zejména pro získání informací o *krutosti lidí*.

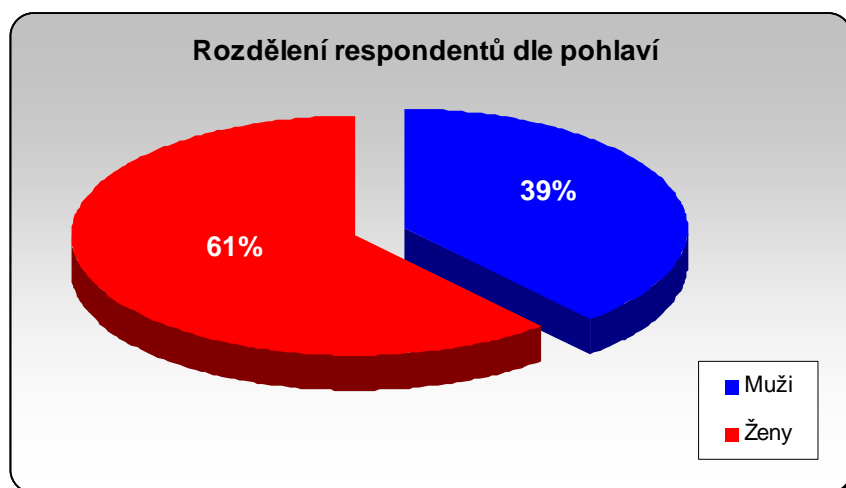
Identifikační údaje respondentů

Následující tabulky uvádějí základní identifikační údaje o respondentech a jejich počtech. Respondenti jsou zde třídění z hlediska věku, pohlaví, studované školy.

Tabulka č. 8 Rozdělení respondentů dle pohlaví

Pohlaví	Respondenti v číslech	Respondenti v %
mužské	151	38,6
ženské	240	61,4
Celkem	391	100

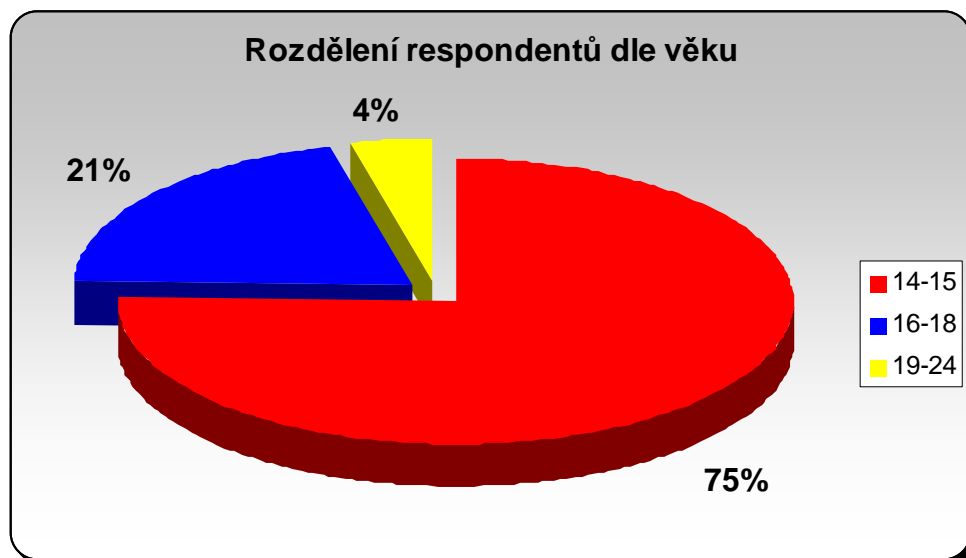
Graf č. 8

Tabulka č. 9 Rozdělení respondentů dle věku

Věk respondentů	Muži v číslech	Muži v %	Ženy v číslech	Ženy v %	Celkem v číslech	Celkem v %
14-15	114	29,1	134	34,3	248	63,4
16-18	31	7,9	55	14	86	21,9
19-24	6	1,5	51	13,2	57	14,7
celkem	151	38,5	240	61,5	391	100%

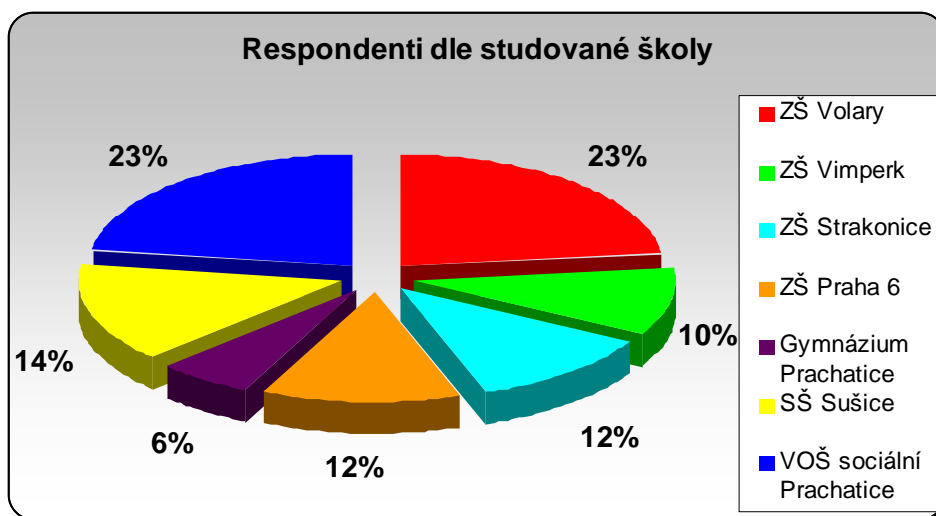
Graf č. 9

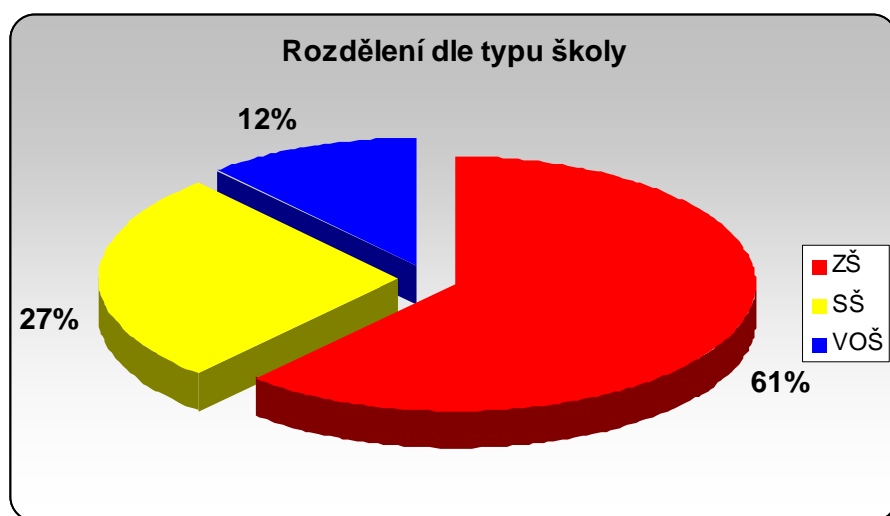
Tabulka č. 10 Rozdělení dle studované školy

Škola	Respondenti v číslech	Respondenti v %
ZŠ Volary	91	23,3
ZŠ Vimperk	38	9,7
ZŠ Strakonice	46	11,7
ZŠ Praha 6	48	12,3
Gymnázium Prachatice	23	5,9
SŠ Sušice	56	14,3
VOŠ sociální Prachatice	89	22,8
CELKEM	391	100

Graf č. 10

Graf č. 11

3.3.2 Výsledky obsahové analýzy

Obsahové analýze byly podrobeny některé odpovědi, které uvedli respondenti při vyplnění anketních lístků. Vybrány byly zejména ty varianty odpovědí, které mají největší vypovídající hodnotu ve vztahu k dané hypotéze.

Pro potřeby potvrzení či vyvrácení hypotézy č. 3 byla provedena hlubší obsahová analýza výroků respondentů, kteří se zúčastnili přednášek. Záhy se však ukázalo, že právě tato analýza nejvíce poukazuje na etický odkaz vzdělávání o holocaustu. (Blíže o pojmech svědomí, lidské utrpení, hodnoty viz příloha č. 4).

Analýza několika výroků respondentů, jež dokládají, že respondenti po absolvování přednášky s tak závažným tématem jako je holocaust a pochody smrti dokáží velmi emotivními výrazy jasně vymezit zlo:

„Vytvoření představy o hrozném utrpení, které museli zažívat vězni v koncentračních táborech a posléze na pochodech smrti a také vnímání skutečnosti, jakých zvěrstev se dokáže člověk na člověku dopustit.“

„Knihu by měli povinně číst všichni žáci na základních školách, aby si udělali jasný obrázek o hrůzách a brutálnosti války“.

„Hrůza, lidské utrpení, totální ztráta lidskosti“.

„Vězni byli jen číslo, bez jakéhokoliv nároku na důstojný život! Byli pouhým kusem, který byl veden pod nějakým evidenčním číslem.“

„Je neskutečné, co všechno člověk dokázal přežít“.

„To byly ženy a dívky v mém věku! Nedovedu si představit, že bych něco podobného musela kdy podstoupit.“

„Obraz brutality dozorců pochodů smrti, zejména pak žen“.

Pozn. autora - žena je dárkyně života, proč ve válce mužů umírají ženy? Proč byly ženy vedeny k takové brutálnosti a nelidskému zacházení, kterého se dopouštěly na bezbranných vězeňkyních?

„Když jste četli výpovědi účastnic, potlačoval jsem slzy. Kde je lidskost? Kam se poděla úcta k člověku? Kde se v lidech tohle mohlo vzít, aby se chovali hůř, jako zvířata?!“

Lidské utrpení samo v sobě skrývá hrůzu, která je patrná u výše uvedených výpovědí. Utrpení, brutalita, ztráta lidskosti. To jsou pojmy, které se zde nejvíce vyskytují. Respondenti na ně poukazují a velmi často je spojují se silným emotivním prožitkem. Pozastavují se nad tím, jak se něco podobného vlastně mohlo odehrávat, jak mohla být naprosto deklasována lidská důstojnost. Respondenti též často používají pojem „zvěrstva“. Dokonce poukazují na skutečnost, že lidé se chovali hůř, jak zvířata. Tento způsob jednání je však u člověka nečekaným. Vždyť člověk se tak degraduje na pouhého živočicha. Lidský jedinec přeci nemůže jednat pudově, vždyť má dar rozumu i citu.

Respondenti poukazují na ztrátu lidskosti a lidské důstojnosti. Domnívají se, že holocaust a události s ním spojené připravili člověka o „člověčenství“ již tím, že mu byla odebrána identita a jméno, které bylo nahrazeno vězeňským číslem. Od té doby nebyli vězni nazýváni lidskými bytostmi, ale shlukem číslic, případně kusem.

Analýzou bylo zjištěno, že respondenti do svých odpovědí velmi často zapojují své emoce. Dokládá to skutečnost, kdy respondenti chtěli odejít ze třídy, chtělo se jim brečet, zadržovali slzy. Ne ve všech případech šlo pouze o ženy a dívky.

Značná část respondentů, zejména dívek, pak poukazuje na skutečnost, že si při poslechu přednášky uvědomily skutečnost, že ženy, které ztratily své životy v koncentračních táborech či na pochodech smrti, byly velmi často v jejich věku. Poukazují dokonce na to, že dnešní člověk by něco podobného nezvládl přežít a že je zapotřebí všemi dostupnými prostředky bojovat proti tomu, aby se podobné hrůzy války již nikdy neopakovaly.

V analyzovaných odpovědích se též objevuje skutečnost, kdy respondenti poukazují na nutnost seznamovat s tématem mladší žáky již na základních školách. Právě oni by již měli slyšet o hrůzách válečné mašinérie, aby se zabránilo šíření a nárůstu různých přívrženců těchto myšlenek a ideologie

„**To, co jste nám promítli, byla skutečnost, tohle se opravdu stalo. Je to obraz toho, čeho se člověk na člověku dokáže dopustit. Záběry jsou sice otřesné, ale myslím, že nám hodně otevřely oči**“.

„Výpovědi jsou **velmi drastické**, i když jde o **popis reality**“, „výpovědi na mě byly **moc silné, měla jsem problém neodejít ze třídy**“.

„Při poslechu výpovědí **se chce až brečet nad tou hrůzou, co ti lidé museli zažívat!**“

„**To, co nám dnes nabízí televize, kde se umírá pomalu v přímém přenosu, se nedá srovnat s tím, co je zachyceno na těchto záběrech. Hrůza, lidské utrpení, totální ztráta lidskosti**“.

U výše uvedených výroků je dokonce patrna snaha porovnávat násilí ve virtuálním světě médií, které respondenti považují za smyšlený. Vyjadřují se o světě zobrazeném v dokumentech o holocaustu a pochodu smrti jako o skutečném světě. Jakoby rozlišovali skutečnou hrůzu od té hrané, cenu skutečného života, který byl ženám násilně, brutálně a za nepředstavitelného utrpení vzat.

Respondenti jsou schopni rozlišit a odsoudit skutečné zlo. Uvědomují si, čeho je člověk schopen, a možná nepřímo i to, že je třeba ho kultivovat k dobru – dokumenty, informace o holocaustu, pochodu smrti by měli znát všichni. Musím si položit otázku Proč? Vždyť hrůz, smrti, násilí je dnes v médiích plno. Ale, jak uvádějí respondenti utrpení a smrt nevinných obětí transportu smrti, to nebyla fikce, to byla realita.

3.4 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

3.4.1 Interpretace výsledků anketních lístků a obsahové analýzy

H1 DOMNÍVÁM SE, ŽE MLADÍ LIDÉ BUDOU MÍT MALÉ POVĚDOMÍ O EXISTENCI POCHODŮ SMRTI A ŽE PŘEDNÁŠKOVÁ ČINNOST PRO NĚ BUDE ZDROJEM NOVÝCH INFORMACÍ.

K H1 se vztahují tyto otázky: 1, 2 a 3

Otázka č. 1: „*O pochodech smrti jsem dříve:*“

Stanovená hypotéza byla touto identifikační otázkou potvrzena, protože 59 % dotázaných respondentů odpovědělo, že o pochodech smrti dříve neslyšelo. Z tohoto výsledku vyplývá, že mladá generace má o tomto tématu málo nebo žádné informace.

H1 potvrzena

Otázka č. 2: „*Téma přednášky mě:*“

Výsledky, vztahující se k odpovědi na tuto otázku jednoznačně ukazují, že téma přednášky bylo pro mladé lidi, posluchače našich přednášek, zajímavé. Tuto variantu odpovědi označilo celých 98 % dotázaných respondentů. Lze se tak domnívat, že se téma stalo zajímavým proto, že přineslo nové, nepoznané informace o tématu. Hypotéza byla tedy touto otázkou potvrzena.

H1 potvrzena

Otázka č. 3: „*Co nového si z přednášky odnáším:*“

Otázka nebyla přímo cílena k potvrzení či vyvrácení stanové hypotézy, odpovědi respondentů však vedou k interpretaci, která může být považována za souvztažnou

k této hypotéze. 30,4 % respondentů uvedlo, že si z přednášky odnáší nové, nepoznané informace. Dalších 17,6 % respondentů uvedlo, že jde o informace, na které nesmí být zapomenuto a 14,3 % respondentů uvedlo, že si z přednášky odnášejí informace, vedoucí k zamyšlení. Z uvedených odpovědí lze usuzovat, že přednáška se pro ně stala zdrojem nových informací. Hypotéza byla tedy touto otázkou také potvrzena.

H1 potvrzena

H2 DOMNÍVÁM SE, ŽE PRO POSLUCHAČE PŘEDNÁŠKOVÉ ČINNOSTI BUDOU NEJPŘÍNOSNĚJŠÍ PRAKTICKÉ UKÁZKY, DOPLŇJÍCÍ TÉMA (VÝPOVĚDI, VIDEODOKUMENTY, FOTOGRAFIE A DOBOVÉ LISTINY).

K H2 se vztahují otázky č. 4, 5 a 6

Otázka č. 4: „Z přednášky mě nejvíce zaujalo: “

Výzkumná hypotéza byla touto otázkou potvrzena. Nejvíce respondenty zaujalo čtení svědeckých výpovědí. Tuto variantu odpovědi zvolilo 24,3 % respondentů. Pro 23,8 % respondentů pak bylo nejvíce zajímavé promítnutí autentických videozáběrů. 15 % respondentů pak zaujaly dobové fotografie a 13,5 % oslovených respondentů pak DVD s příběhem přeživší účastnice. Z variant odpovědí vyplývá, že tyto „metodické pomůcky“ jsou posluchači nejvíce hodnoceni, mají pro ně největší vypovídající hodnotu. Složením odpovědí tedy byla hypotéza potvrzena.

H2 potvrzena

Otázka č. 5: „Promítnutí videodokumentu bylo:“

Touto otázkou byla stanovená hypotéza jednoznačně potvrzena. 99 % oslovených respondentů jasně uvedlo, že promítnutí videodokumentu bylo vhodné. Potvrzuje se tím, že pro posluchače této cílové skupiny jsou důležité konkrétní příběhy, materiály. I přes brutálnost záběrů jich téměř 100 % označilo promítnutí snímku za vhodné.

H2 potvrzena

Otázka č. 6: „Čtení z drastických výpovědí bylo:“

Výsledky této otázky vedou rovněž k potvrzení hypotézy. 98 % respondentů totiž odpovědělo, že čtení z drastických svědeckých výpovědí bylo vhodné. Výsledky se zde shodují s teoretickou částí, kde je uvedeno, že je potřeba přibližovat zcela konkrétní příběhy. Díky nim si pak mladí lidé blíže představí a uvědomí si hrůzy války, tedy též pochodů smrti, které byly nedílnou součástí persekuce Židů za druhé světové války.

H2 potvrzena

H3 DOMNÍVÁM SE, ŽE SEZNAMOVÁNÍ S LIDSKOU TRAGÉDIÍ HOLOCAUSTU A POCHODŮ SMRTI PROSTŘEDNICTVÍM PŘÍBĚHŮ PŘEŽIVŠÍCH A DOBOVÝCH DOKUMENTŮ PŘÍSPÍVÁ K PŘESNĚJŠÍMU VYMEZOVÁNÍ ETICKÉ KATEGORIE LIDSKÉHO UTRPENÍ.

K H3 se vztahují otázky č. 3, 5, 6 a 7 a provedená obsahová analýza výpovědí

Otázka č. 3: „Co nového si z přednášky odnáším:“

Odpovědi na položenou otázku potvrzují stanovenou hypotézu. 27,6 % respondentů uvedlo, že si z přednášky odnáší představu o hrozném utrpení, o tom, co dokáží lidé udělat. 17,6 % respondentů si odnáší informace, na které se nesmí

zapomenout. Pro 14,3 % respondentů pak přednáška znamenala přísun informací, které vedou k zamyšlení. 6,9 % respondentů pak uvedlo, že by nikdy nechtělo zažít to, co museli zažít lidé za války, či na pochodech smrti. Jednotlivé odpovědi sice nepřímě, ale přesto ukazují na odkaz přednáškové činnosti. Ta vede mladé lidi k přemýšlení a uvědomění si důležitosti lidské důstojnosti a její ochrany.

H3 potvrzena

Otázka č. 5: „*Promítnutí videodokumentu bylo:*“

Výzkumná hypotéza byla touto otázkou potvrzena. 99 % respondentů uvedlo, že promítnutí snímku bylo vhodné. Tuto odpověď zvolili i přes to, že pro ně záběry byly příliš drastické, ukázaly posluchačům lidské utrpení, které museli vězni v koncentračních táborech i na pochodech smrti zažívat každým dnem.

H3 potvrzena

Otázka č. 6: „*Čtení z drastických výpovědí bylo:*“

Stanovená otázka potvrzuje výzkumnou hypotézu. 98 % respondentů odpovědělo, že výpovědi jim ukázaly hrůzu války v pravém světle. Uvědomili si tak, co všechno museli vězni zažít, jakému ponižování a nelidskému zacházení museli čelit. Drastické příběhy vězněných žen vedly respondenty k přemýšlení o lidském utrpení.

H3 potvrzena

Otázka č. 7: „*Vaše postřehy, náměty, připomínky, kritika:*“

Respondenti zvolili několik variant odpovědí na tuto otázku. Při výběru možností, vztahujících se ke stanovené hypotéze lze jmenovat následující varianty odpovědí: 14% respondentů uvedlo jako postřeh skutečnost, že je překvapila krutost lidí (dozorců a strážů SS), 11 % opakovaně uvedlo, že jde o události, které nesmí být zapomenuty; 4,6 % respondentů uvedlo, že ženy byly ve věku respondentů; 10 % respondentů specifikovalo, že šlo o strašné události, které se nesmí opakovat a 12,8 % respondentů uvedlo, že by bylo potřeba o tématu mluvit více.

Výše uvedené odpovědi respondentů jednoznačně nevedou k potvrzení či vyvrácení hypotézy. Odpovědi přímo nevyjadřují lidské utrpení, přesto všechny uvedené odpovědi s touto hypotézou souvisejí. Proto nelze stanovenou hypotézu považovat ani za nepotvrzenou ani za nevyvrácenou.

H3 nepotvrzena/nevyvrácena

Provedenou obsahovou analýzou lze jednoznačně říci, že hypotéza byla potvrzena. Respondenti jasně ukázali, že jsou schopni chápat etické kategorie lidského utrpení. Poukazují na brutalitu, zvěrstva, ztrátu lidské důstojnosti, a to velmi emotivním projevem. Dokáží také poukázat na oddělení televizní fikce od skutečných příběhů, mapující hrůzostrašné události konce druhé světové války.

H3 potvrzena

3.5 VERIFIKACE HYPOTÉZ

Údajům uvedeným v předchozí kapitole bude přiřazen význam směřující k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz (H1, H2, H3).

Legenda:

+	Hypotéza potvrzena
–	Hypotéza vyvrácena
±	Hypotéza nepotvrzena/nevyvrácena

H1 DOMNÍVÁM SE, ŽE MLADÍ LIDÉ BUDOU MÍT MALÉ POVĚDOMÍ O EXISTENCI POCHODŮ SMRTI A ŽE PŘEDNÁŠKOVÁ ČINNOST PRO NĚ BUDE ZDROJEM NOVÝCH INFORMACÍ.

K H1 se vztahují tyto otázky: 1, 2 a 3

otázky	č. 1	č. 2	č. 3
výsledky	+	+	+

Hypotéza H1 byla **potvrzena**

H2 DOMNÍVÁM SE, ŽE PRO POSLUCHAČE PŘEDNÁŠKOVÉ ČINNOSTI BUDOU NEJPŘÍNOSNĚJŠÍ PRAKTICKÉ UKÁZKY, DOPLŇUJÍCÍ TÉMA (VÝPOVĚDI, VIDEODOKUMENTY, FOTOGRAFIE A DOBOVÉ LISTINY).

K H2 se vztahují otázky č. 4, 5 a 6

otázky	č. 4	č. 5	č. 6
výsledky	+	+	+

Hypotéza H2 byla potvrzena

H3 DOMNÍVÁM SE, ŽE SEZNAMOVÁNÍ S LIDSKOU TRAGÉDIÍ HOLOCAOUSTU A POCHODŮ SMRTI PROSTŘEDNICTVÍM PŘÍBĚHŮ PŘEŽIVŠÍCH A DOBOVÝCH DOKUMENTŮ PŘÍSPÍVÁ K PŘESNĚJŠÍMU VYMEZOVÁNÍ ETICKÉ KATEGORIE LIDSKÉHO UTRPENÍ.

K H3 se vztahují otázky č. 3, 5, 6 a 7, obsahová analýza

otázky	č. 3	č. 5	č. 6	č. 7	analýza výpovědí
výsledky	+	+	+	±	+

Hypotéza H3 byla potvrzena

Závěr

Před očima nám defilují torza vzpomínek žen, které přežily neuvěřitelné strádání. Jejich výpovědi výmluvně naznačují, že to, co nebylo vyřčeno, je ještě hroživější, neboť se těžko hledají slova, jež by dokázala tu hrůzu vyjádřit. A skrze toto mlčení tušíme strastiplnost osudu všech 95 umučených žen, které našly místo posledního odpočinku ve Volarech.

Předložená diplomová práce si kladla za cíl zamyslet se nad problematikou holocaustu za druhé světové války, dnešní multikulturní výchovy a rašícího antisemitismu a zejména nad etickým odkazem vzdělávacích aktivit KreBul, o.s.

Jako autoři přednáškové činnosti si klademe za hlavní cíl vyprávět konkrétní příběhy lidí, kteří přežili pochody smrti nebo byli očitými svědky těchto tragických událostí konce druhé světové války. Tyto příběhy nelze zařadit do jakýchsi historických tabulek, které ukazují čísla zavražděných a padlých. Vždyť bychom v nich marně hledali například čísla, mapující počty nenarozených dětí. Jen jednotlivé příběhy mohou barvitě vylíčit hrůzy války.

Lidská paměť je poznamenána zapomínáním. To se odráží též ve svědeckých výpovědích, které máme k dispozici. Liší se v nich některá data, trasa pochodu apod. Ovšem nelidské zacházení, které vězni v koncentračních táborech a na pochodech smrti museli denně zažívat, je stejně otřesné, jako naprostá degradace lidské důstojnosti.

Právě na ztrátu lidské důstojnosti, hrůzy války a brutalitu dozorců v koncentračních táborech či na pochodech smrti, poukazují také respondenti našich přednášek, což je patrné zejména z provedené obsahové analýzy výpovědí respondentů (viz kapitola 3.3.2). Zde se jasně posluchači vyjadřují k etickým kategoriím, zejména vnímání kategorie zla.

V dnešní době, kdy je do školních plánů zařazována multikulturní výchova, je zapotřebí využívat konkrétních příběhů, videodokumentů, práce s dobovými materiály a listinami, výpověďmi přeživších. Připomínkou konkrétních lidských osudů a příběhů můžeme na mladé posluchače zapůsobit a ukázat jim, jaké hrůzy a nebezpečí skrývá stále narůstající vliv neonacionalismu.

Předložená práce nemá být chválou na projekty realizované v rámci KreBul, o.s. Má být spíše ukázkou dobré praxe, jak s podobným tématem pracovat, využívat moderních didaktických pomůcek. Hlavním motivačním prvkem realizátorů jednotlivých projektů je snaha předávat vzpomínky na události konce druhé světové války mladé generaci tak, jak si to přáli právě ti, kteří vše museli prožít na vlastní kůži. Setkání s příběhy těch, kteří přežili, nás mohou vést k zamyšlení o hodnotě lidského života, utrpení, degradace lidské důstojnosti. Proto nesmíme zapomínat a dopustit, aby se události znovu opakovali. V tomto duchu zní vzkaz paní Renaty Dindové mladé generaci:

„Mladé generaci bych přála, aby už nikdy nebyly války, aby to, co jsme v době války vytrpěli my, oni nemuseli nikdy prožívat. Jenomže lidé jsou nepoučitelní. Kam se do světa podíváte, tak se bojuje. To je hrozné. Nepřeji to té mladé generaci u nás. Přeji jim, aby měli život lepší, bezstarostný a hlavně svobodný. Aby si toho vážili, když to mají. Zatím tady byla léta klidu, ale co víme, co se ještě může stát.“

Seznam použitých zdrojů

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1 Odborná literatura

- BAUMAN, Z. **Modernita a holocaust.** Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-23-7.
- BERTRAND, J. **Soudobé teorie vzdělávání.** Praha, 1998.
- BROUK, B. **O pošetilosti života a smrti.** Praha: Volvo Globator, 2009. ISBN 978-80-7207-707-6.
- BRŮCHOVÁ, T. [edit.]. **Identita versus integrita I.** Plzeň: Herausgeber Grafia, 2007. ISBN 978-80-87046-12-8.
- CÍLKOVÁ, E. et al. **Náměty pro multikulturní výchovu.** Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-238-6.
- COUFALOVÁ, I. [edit.]. **Identita versus integrita II.** Plzeň: Herausgeber Grafia, 2007. ISBN 978-80-87046-12-8.
- CRABB, J.L. **Naděje a utrpení.** Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-7255-067-5.
- DISMAN, M. **Jak se vyrábí sociologická znalost.** Praha, Karolinum, 1993.
- DOPITA, M., STANĚK, A. [edit.]. **Výchova k občanství v rámci ŠVP.** Olomouc: UPOL, 2006. ISBN 80-244-1494-5.
- FERJENČÍK, J. **Úvod do metodologie psychologického výzkumu.** Praha: Portál, 2000.
- FRANKL, V.,E. **A přesto říci životu ano.** Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-848-8
- GABALOVÁ, D. [edit.]. **Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu.** Varianty, Člověk v tísní, 2008. ISBN 978-80-8696-54-5.
- GOLDHAGEN, D., J. **Hitlerovi ochotní katani.** Praha: NLN, 1997. ISBN 80-7106-206-5.
- GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ, E. [edit.]. **Multikulturní výchova v teorii a praxi.** Brno: PF MU, 2004. ISBN 80-86633-14-4.

- HAVLÍK, R., KOŤA, J. **Sociologie výchovy a školy**. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7
- HILBERG, R. **Pachatelé, oběti, diváci**. Praha: ARGO, 2002. ISBN 80-7203-472-3.
- KAHN, N. B. **Jak efektivně studovat**. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-443-5.
- KAŠPÁRKOVÁ, M. [odp. red.]. **Knihy živých**. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-726-0.
- KELLER, J., NOVOTNÝ, P. **Úvod do filozofie, sociologie a psychologie**. Liberec: Dialog, 2008. ISBN 978-80-86761-81-7.
- KNAPP, G. **Holocaust – zločin proti lidstvu**. Praha: IKAR, 2008. ISBN 978-80-249-1075-8.
- Kolektiv autorů. **Továrna na smrt**. Praha: Naše vojsko, 1959.
- KOTKOVÁ, V. [edit.]. **Proměny vzdělávání**. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2007. ISBN 978-80-7041-033-2.
- KREJSOVÁ, J., KREJSA, Z. **Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků**. České Budějovice, 2008. ISBN 978-802541933-5.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. **Vývojová psychologie**. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1284-9
- LESHAN, L. **Psychologie války**. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-178-4.
- MALÁ, I., KUBÁTOVÁ, L. **Pochody smrti**. Praha: NPL, 1965.
- MORIN, D. **Zlo a utrpení**. Praha: Paulínky, 2000. ISBN 80-86025-20-9.
- MOTL, S. **Oběti a jejich vrazi**. Praha: Rybka Publisher, 2008. ISBN 80-87067-89-4.
- NAKONEČNÝ, M. **Obecná psychologie**. [sylabus přednášek]. České Budějovice: JČU, 2006. ISBN 80-7040-922-3.
- NAKONEČNÝ, M. **Úvod do psychologie**. Praha: ACADEMIA, 2005. ISBN 80-200-0993-0.
- NĚMEC, V. **Ženský koncentrační tábor Svatava**. Sokolov: ČSPB, 1985.
- PELIKÁN, J. **Základy empirického výzkumu pedagogických jevů**. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.

- POTŮČEK, M. et al. **Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti**. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1655-1.
- PRŮCHA, J. **Moderní pedagogika**. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.
- PRŮCHA, J. **Multikulturní výchova**. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2.
- SKALKOVÁ, J. **Pedagogika a výzvy nové doby**. Brno: PAIDO, 2004. ISBN 80-7315-060-3.
- SOFSKY, W. **Řád teroru: koncentrační tábory**. Praha: ARGO, 2001. ISBN 80-7203-818-4.
- SOKOL, J. **Malá filozofie člověka a Slovník filosofických pojmů**. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-253-5.
- ŠIŠKOVÁ, T. [edit.]. **Výchova k toleranci a proti rasismu**. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.
- ŠIŠKOVÁ, T. [edit.]. **Výchova k toleranci a proti rasismu**. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

2 Cizojazyčné zdroje

- BROŽÍK, V. **Hodnotové orientácie**. Nitra: UKF, 2007. ISBN 80-8050-958-1.
- GOLDHAGEN, D., J. **Hitler's Willing Executioners**. New York: Knopf, 1996.
- HILBERG, R. **The Jewish Catastrophe 1933-1945**. HarperCollins Publisher, 1992.
- SKRIEBELEIT, J. **KZ – Flossenbürg im Jahre 1938 – 1945**. KZ-Gedenkstätte Flossenbürg: 2008. ISBN 978-3-9811810-0-5.

3 Encyklopedické slovníky, odborné časopisy a jiné zdroje

- Archivní materiály** ze sbírek J. Krejsové a Archivu ministerstva vnitra v Praze
- ČAČKA, O. **Základní pojmy psychologie osobnosti**. [studijní texty]. Brno: PdF MU, 2007.

- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. **Psychologický slovník**. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-569-1.
- JANDOUREK, J. **Sociologický slovník**. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-269-3.
- Kolektiv autorů. **Filozofický slovník** [edit. V. Špalek, P. Nevečeřalová]. Praha: Svoboda, 1981.
- MAGER, J., A. *Pochod smrti z Helmbrechtu do Volar*. In Střední Evropa, ročník XVI., č. 100/2000. S. 31–35.
- MAŘÍKOVÁ, H., aj. **Velký sociologický slovník**. Praha: Karolinum, 1996.
- MATOUŠEK, O. **Slovník sociální práce**. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-7367-368-0.
- ŠRAJER, J. **Lidská důstojnost**. [studijní texty]. ČB, 2007.
- ŠRAJER, J. **Sociální etika 1**. [studijní texty]. ČB, 2004.
- ŠRAJER, J. **Teologicko etická kritéria 1**. [studijní texty]. ČB, 2004.
- URBÁNKOVÁ, M. **Motivace uchazečů** [absolventská práce]. Prachatice:VOŠS, 2003

4 Elektronické zdroje

- BŘENDOVÁ, J. Události. [on-line]. Praha: ČT, 2009. [cit. 14. 2. 2010]. Dostupné na: www.ceskatelevize.cz..
- BURYÁNEK, J. [ed.]. *Interkulturní vzdělávání I*. [on-line]. Praha: Člověk v tísni, 2005. [cit. 10. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.varianty.cz/cdrom/>.
- BURYÁNEK, J. [ed.]. *Interkulturní vzdělávání II*. [on-line]. Praha: Člověk v tísni, 2005. [cit. 10. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.varianty.cz/cdrom/>.
- DINDOVÁ, R. *Vzpomínka na číslo 47772*. [videodokument]. Volary, 2009. [cit. 18. 1. 2010].
- HELMICHOVÁ, Š. *Pochody smrti*. [on-line]. [cit. 10. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=386>.
- Holocaust*. [on-line]. [cit. 18. 1. 2010]. Dostupné na: <http://www.holocaust.cz/>.

Charta spojených národů. [on-line]. [cit. 15. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

KUCHYŇKOVÁ, Z. *Památník v Krupce*. [on-line]. [cit. 5. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.radio.cz/cz/clanek/66227>.

KURAL, V. *Pochody smrti*. [on-line]. [cit. 10. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=386>.

Listina základních práv a svobod. [on-line]. Dostupné na: www.psp.cz/docs/laws/listina.html.

MOTL, S. In *Události*. [on-line]. Praha: ČT, 2009. [cit. 14. 2. 2010]. Dostupné na: www.ceskatelevize.cz.

MOULIS, M. *Perzekuce jako princip*. [on-line]. [cit. 10. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=386>.

MUCHOVÁ, L. *Příspěvek vývojové psychologie*. [on-line]. Dostupné na: www.tf.jcu.cz.

TENGLEROVÁ. *Pochod smrti*. [výpověď]. Archiv Ministerstva vnitra ČR.

The Holocaust. [on-line]. [cit. 10. 2. 2010]. Dostupné na: www.ushmm.org.

Utrpení, krize. [on-line]. [cit. 17. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.vira.cz/krize-utrpeni>.

Všeobecná deklarace lidských práv. [on-line]. [cit. 7. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

Zhroucení nacistického Německa. [on-line]. [cit. 2. 2. 2010]. Dostupné na: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/documents>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Recenze knihy Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků (PhDr. Jana Břendová)

Příloha č. 2 – Program konference Volary a pochod smrti (2008, 2009)

Příloha č. 3 – Anketní lístek

Příloha č. 4 – Pojmy svědomí, utrpení, hodnoty

Příloha č. 1 – recenze knihy od PhDr. Jany Břendové

Jaroslava Krejsová: Přes Volary přešla smrt – Pochod smrti očima pamětníků

2006, Volary, 165s.

Jaroslava Krejsová není profesionální historik, je to pouze žena s velkým koníčkem, a to se zájmem o historii Volar. J. Krejsová se nestylizuje do role historika. V předmluvě upozorňuje čtenáře na skutečnost, že nedoručí v ruce historickou publikaci. Proto práce Jaroslavy Krejsové patří k nemnoha publikacím, které nejsou v první řadě určeny odborníkům, ale širší veřejnosti. Jak autorka uvádí, jejím záměrem bylo, aby „... Předkládaná knížka ... uchovala stálou vzpomínku na ty ženy, které prošly peklem koncentračních táborů.“ Kniha zahrnuje mnoho hodnotných fotodokumentů, archivních dokumentů i cenné vzpomínky některých dosud žijících účastnic pochodu smrti, jež skončil svoji pouť ve Volarech

Publikace je členěna na část českou, německou a anglickou. Recenze hodnotí jen část českou.

V předmluvě autorka encyklopedicky zmiňuje nejznámější koncentrační tábory, přičemž naznačuje, že hlavní pozornost bude věnován transportu, jehož strastiplná cesta skončila ve Volarech.

Úvodní kapitolu tvoří *Pochod smrti z Helmbrechtsu do Prachatic v roce 1945* autora J.A. Magera, část převzatá z časopisu Střední Evropa. Mager v ní konstatuje, že “mnohé události provázející konec druhé světové války trpí nedostatkem přesných údajů, stejně tak historie pochodu smrti je známa jen ze vzpomínek přeživších účastníků pochodů nebo jejich pamětníků z míst průchodů.“ Mager uvádí, že dospěl k poznatku, že tábor v Helmbrechtu byl pobočným táborem základního koncentračního tábora ve Flossenbürgu. Celá kapitola zachycuje trasu pochodu žen z Helmbrechtsu až do Volar. Sleduje, jak se

měnil počet účastnic i změny v trase pochodu, a to v období od 13. dubna 1945 do 8. května 1945.

Druhá část *Z Grünbergu do Volar* nezachycuje pouze trasu pochodu, ale obsahuje velmi emotivní výpovědi očitých svědků o nelidském utrpení žen z transportu smrti a informace z amerických dokumentů uložených na MěÚ ve Volarech. Značná část kapitoly je věnována ženám, které s transportem přišly do Volar 4.5.1945 a jejich dalšímu osudu. Autorka zmiňuje tristní ubytování zdecimovaných nemocných žen v továrně Oskara Knäbla a na pile Otty Pinskera i to, jak byly nakonec z rozhodnutí americké armády umístěny v lazaretu, jenž byl zbudován v bývalé dřevařské škole. V kapitole jsou uvedena i některá jména příslušníků americké armády, kteří pomáhali při záchraně žen z transportu smrti. Pozornost je věnována též exhumaci těl obětí i jejich pohřbení na volařském hřbitově.

Třetí část *Doprovod transportu pochodu smrti* je zaměřena na německé dozorce a dozorkyně. Informace byly převzaty z materiálu SNB Lenora a z amerických dobových dokumentů.

Čtvrtá část *Osudy a svědectví některých žen, účastnic pochodu smrti* je věnována svědeckým výpovědím, jež byly získány z Archivu ministerstva vnitra ČR, a vzpomínkám některých přeživších účastnic transportu smrti.

Pátá část *Některé další svědecké výpovědi* zahrnuje výpovědi Henryho Hoopera, majora 5. pěší divize, Arona Cahana, amerického vojenského lékaře, vrchní ošetřovatelky Gustavy Petruchové a Viléma Pinskera. Součástí kapitoly je i seznam žen, které byly ve vojenské nemocnici ve Volarech hospitalizovány. Seznam byl pořízen americkým ošetřujícím personálem.

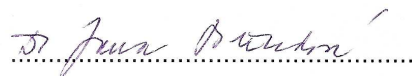
Šestá kapitola je věnována historii volařského hřbitova pro oběti pochodu smrti. Zmiňuje významné pietní akty. K nim bezesporu náleží pietní akt z roku 1995 s

účástí přeživších žen z pochodu smrti. Jak cenné je jméno našich bližních být na pomníčku, dokládá i přáním pana Maczinka ze Stockholmu, zda by na přání jeho manželky, která přežila pochod smrti, nemohla být na volarském hřbitově umístěna vzpomínková deska na její sestru Mirl Waksman, jež pochod smrti nepřežila a snad zahynula v okolí Polky. Snad?! Jak autorka uvádí, možná pod některým pomníčkem s označením *neznámá*, mohou být ostatky této ženy. Ačkoli obsah publikace působí velmi stísněně a tristně, celá kapitola vyúsťuje jako jakési smíření, pokora a naděje. Autorka se zmiňuje o Parku přátelství, v němž první strom zasadili v roce 1995 tehdejší starosta Volar společně se starostou města Helmbrechts. Stromy by se dle přání starostů měly stát symbolem nového života.

Poslední kapitola *Osud seržanta, Čechoameričana, Charlese Havlata* je věnována památce jednoho z posledních amerických vojáků, který zahynul v období 2. světové války.

Že si kniha našla své čtenáře, dokazuje i nově připravované rozšířené vydání, v němž se objeví i další významné dobové dokumenty a vzpomínky účastnic pochodu smrti. Záslouhou nejen autorky, ale i celého realizačního týmu bezesporu je i bohatá přednášková činnost spojená s prezentací posuzované publikace.

V Prachaticích 30.8.2007

PhDr. Jana Břendová

Příloha č. 2 – program konferencí (2008 a 2009)

KreBul, o.s.

si Vás dovoluje pozvat na odbornou konferenci s názvem

Volary a pochod smrti,

pořádanou u příležitosti vydání knihy

„Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků“

Konference se uskuteční ve dnech **7. – 8. května 2008**

Místo konání: Společenský sál MěÚ Volary

Zahájení konference: **13:00 hodin**

Konference je volně přístupna široké veřejnosti

7. května 2008:

13:00 – 13:30 zahájení konference

Zdravice: zástupce Jihočeského kraje, zástupce města Volary, zástupce PČR a města Prachatic
Ing. Jan Bauer, zástupce pořádající organizace

13:30 – 14:00 **Eva Erbenová** – přímá účastnice pochodu smrti

14:00 – 14:30 **Mgr. Tereza Brůchová** – synagoga v Hartmanicích

14:30 – 15:00 **PhDr. Jana Břendová** – Etický odkaz knihy Přes Volary přešla smrt

15:00 – 15:30 **Luise Gutmann** – Vzpomínková cesta pochodu smrti 2007

15:30 – 16:00 **PhDr. Alena Šimánková** – (Národní archiv v Praze) – Složitá cesta hledání

16:00 – 16:30 **Stanislav Motl** – Pátrání po posledních žijících dozorcích SS z pochodu smrti

16:30 – 17:00 Přestávka a občerstvení účastníků (Pouze pro pozvané hosty)

17:00 – 17:30 **Zdeněk Krejsa, DiŠ.** – Projekty občanského sdružení KreBul

17:30 – 18:00 **Martin Záhořík** – Představení nového loga, www stránek, koncepce sdružení

18:15 – 19:30 **Promítnutí filmového dokumentu Strašlivá Inge - o pátrání po příslušnících SS z pochodu smrti a po dalších dosud žijících nacistických válečných zločincích**

8. května:

9:15 – 9:45 **Doc. PhDr. Václav Vondrášek, CSc.** - K problematice vydávání válečných zločinců po 2. sv. v.

9:45 – 10:15 **PhDr. Jan Podlešák** - Nacistická genocida jihočeských Židů

10:15 - 11:15 **Eva Erbenová** – beseda s přímou účastnicí pochodu smrti

11:15 – 12:00 **Jaroslava Krejsová** – pochod smrti a Volary

12:00 – 12:30 křesť druhého vydání knihy *"Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků"*

12:45 – 13:45 oběd (Pouze pro zvané hosty)

14:00 – 14:30 prohlídka expozice ve Štínu smrti v městském muzeu

15:00 účast na pietním aktu na hřbitově obětí pochodu smrti

15:30 ukončení konference

KreBul, o. s. si Vás dovoluje pozvat na odbornou konferenci, která se uskuteční ve dnech **4. - 5. května 2009** ve Volarech

Tématem konference je: **Pochod smrti a vzdělávání o holocaustu**

Program konference:

4. května

14:00 – 14:30 zahájení konference

Závazce: RNDr. **Jana Krejsová** (zástupce Jihočeského kraje)

Ing. Jan Bauer (zástupce PSP ČR)

Bc. Zdeněk Krejša, DiS. (zástupce pořádající organizace)

14:30 – 15:00 Mgr. **Miloslav Man** – Projekt „Jak přibližovat region přes hranice“

15:00 – 15:30 Mgr. **Václav Dvůř** – Zážitkové vzdělávání v Hartmanicích

15:30 – 16:00 Mgr. **Petra Levá** – Vyučování o holocaustu v praxi základní školy

16:00 – 16:30 PhDr. **Jan Podlešák** – Jak vyučovat o holocaustu?

16:30 – 17:00 **Přestávka a občerstvení účastníků (Pouze pro pozvané hosty)**

17:00 – 17:40 PhDr. **Jana Brendová** – Multikulturní osvěta jako cesta k vzájemnému

porozumění a pochopení

17:40 – 18:10 **Ulrich Fritz** – Památník KZ Flossenbürg, projekty pro veřejnost

18:10 – 18:40 Bc. **Zdeněk Krejša, DiS.** – Projekty občanského sdružení KreBul

18:50 – 19:40 Prominutí filmu „Vzpomínka na číslo 47772“ – **příběh Renaty Dindové**

20:00 Raut a p osazení účastníků konference (Pouze pro pozvané hosty)

5. května

8:00 – 8:45 snídání

9:15 – 9:45 PhDr. **Alena Šimánková** – N árodní archiv a dokumentace válečných zločinů

9:55 – 11:45 **Stanislav Mořil** – Složitá cesta pátrání po nacistických zločincích

11:50 – 12:15 **Jaroslava Krejsová** – pochod smrti a Volary

12:15 – 12:30 **Doc. PhDr. Václav Vondrášek, CSc.** - Vydávání válečných zločinců

12:50 – 13:30 slavnostní oběd účastníků konference (pouze pro zvané)

14:00 – 14:30 prohlídka expozice ve Stínu smrti v městském muzeu

15:00 pietní akt na hřbitově obětí pochodu smrti

15:30 ukončení konference

U příležitosti konání konference

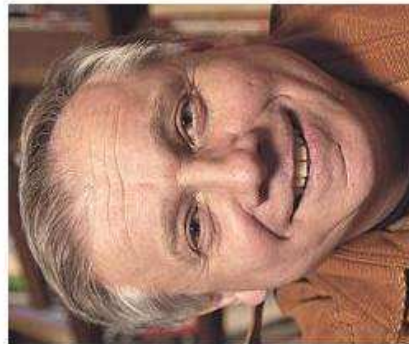
„Pochod smrti a vzdělávání o holocaustu“

si Vás dovolujeme pozvat na **besedu** se

Stanislavem Motlem

(znám jako osoba pátrající po válečných zločincích, reportér pořadu

Na vlastní oči)

Beseda s projekcí vybraných reportáží o válečných

zločincích

se uskutečení dne

5. května 2009 od 17:00 hodin

ve společenském sálu radnice

Vstupné dobrovolné

Příloha č. 3 – Anketní lístek

Anketní lístek
přednáška na téma „Přes Volary přešla smrt – pochod smrti očima pamětníků“

O pochodech smrti jsem dříve:

slyšel *neslyšel*

Téma přednášky mě:

zaujalo *nezaujalo*

Co nového si z přednášky odnáším:

.....
.....
.....

Z přednášky mě nejvíce zaujalo:

.....
.....
.....

Promítnutí videodokumentu bylo:

vhodné *nevhodné*

Čtení z drastických výpovědí bylo:

vhodné *nevhodné*

Vaše postřehy, náměty, připomínky, kritika:

.....
.....
.....
.....
.....

Pár údajů o Vás:

muž *žena*

Vzdělání:

Věk:

Děkujeme Vám za vyplnění výše uvedených otázek. Vaše odpovědi nám pomohou zmapovat informovanost o tématu pochodů smrti a zároveň nám poslouží jako zhodnocení naší práce.

Přednáškovou činnost finančně podpořili:

Příloha č. 4 – Definice některých pojmů

Svědomí

Objasnění pojmu **svědomí** z pohledu křesťanské etiky lze nalézt teprve u apoštola Pavla. Ten používá výraz *syneidésis*. „Pro Pavla není svědomí samo v sobě hlasem Božím. Svědomí neurčuje obsah požadovaného, je spíše kritickou instancí, která jednání a opomenutí člověka kontroluje podle kritérii. Co je třeba konat neříká svědomí, nýbrž přikázání, nebo to má předložit společenství. Nad svědomím je Boží slovo a láska, jakož i Boží milost a náklonnost. Hodnota svědomí u Pavla spočívá v tom, že se v něm rozhoduje osud člověka před Bohem. Ve svědomí stojí člověk v konečné odpovědnosti před Bohem jde zde o spásu nebo zavržení. Jednotlivec musí vždy jednat podle svého svědomí, i kdyby se věcně mýlilo. Pro Pavla je svědomí universální danost, která je všem lidem společná (Řím 2,14n).“⁸⁷

Z filozofického hlediska pojem svědomí definoval například Sokol, který pojem chápe následovně: „Svědomí je zvláštní fenomén lidského vědomí, který člověk zakouší jako „vnitřní hlas“, který jako by hodnotil jeho jednání.“⁸⁸

Z etického hlediska je pojem svědomí chápán jako schopnost člověka posoudit jednání s více zorných úhlů, z nichž největší význam má úhel náboženský.⁸⁹

Psychologie pak v současné době vidí pojem svědomí jako „střed osobnosti člověka. Tento střed vytváří identitu jeho „já“, která se nese všemi rolmi a situacemi jeho života a je posledním důvodem jeho svobodných rozhodnutí. Je tedy jasné, že nejde o nějaký statický obsah vědomí, který by byl dán předem, ale o dynamický proces, který zahrnuje všechny oblasti celku člověka, tedy nejen jeho mravní úsudek, ale i jeho mravní postoje a připravenost k činu“⁹⁰.

⁸⁷ Šrajer, J. *Teologicko etická kritéria 1*. [studijní texty]. ČB, 2004, s. 17.

⁸⁸ Sokol, J. *Malá filosofie člověka*. Praha, 1998, s. 363.

⁸⁹ Srov. Adamová, L. *Základy filozofie a etiky*. [učebnice pro SŠ]. Praha, 1998, s. 133.

⁹⁰ Muchová, L. *Příspěvek vývojové psychologie*. [on-line]. Dostupné na www.tf.jcu.cz.

Lidské utrpení

Sokol se pojmem zabývá z filozofického hlediska a spatřuje rozdíl mezi bolestí a utrpením v tom, že u fyzické bolesti lze pochopit její biologický smysl, utrpení pak samo o sobě smysl nemá. Proto se stává výčitkou světu, případně Bohu – proč? Středověk pak zdůrazňoval utrpení jako trest či výchovný prostředek, novověk se zaměřuje na obecnou povinnost utrpení odstraňovat a zmírňovat.⁹¹

Teologický pohled na utrpení říká, že: „ačkoliv se utrpení zdá být nesdělitelné a nedefinovatelné, přece by snad mělo být více probíráno, zvažováno a chápáno jako téma, k němuž se kladou otázky a hledají odpovědi (Jan Pavel II.). Uvažování o utrpení v době, kdy jsme zdraví a "šťastní", má svůj význam. Můžeme tak utrpení pojmut do celku svého života. Lze tvrdit, že člověk trpí, když zakouší cokoli zlého. Podle jazyka Bible - Starého zákona bolest a zlo znamenají totéž. Z toho důvodu je všechno, čím člověk trpí, označováno jako "zlo". Není tedy nic divného na tom, že nás samo utrpení přivádí k otázce po původu zla: co je zlo?

Křesťanství vyznává dobro jako podstatu všeho, co existuje. Hlásá dobrotu Boha Stvořitele a dobro stvoření. Zlo je oproti tomu nedostatkem či znetvořením dobra. Lze říci, že člověk trpí proto, že nesdílí dobro, od něhož je vzdálen, o které se připravil, když se odvrátil od Boha.“⁹²

Jaro Křivohlavý hovoří o tématu utrpení z pohledu psychologie následovně: „Obecně se utrpením rozumí trápení, strádání a obraz bídy. Jinak pak tělesné a duševní bolesti, které toto vše doprovází. Toto utrpení může být krátké nebo dlouhé, lehčí nebo těžké. Může být i žalostné a děsivé. V psychologické terminologii je utrpení často spojováno se stresovým stavem, přesněji s distresem, tedy negativně vnímaným stresem.“⁹³

⁹¹ Srov. Sokol, J. *Malá filosofie člověka*. Praha, 1998, s. 373.

⁹² Utrpení, krize. [on-line]. Dostupné na www.vira.cz.

⁹³ Křivohlavý, J. *Psychická bolest*. [on-line]. Dostupné na www.jaro.krivohlavy.cz

„Jde-li o utrpení, je možno psychologický aspekt formulovat diagnosticky např. tím, že zjišťujeme např. jak velická je míra tohoto utrpení. Jak? Např. škálou intenzity utrpení, kde na jednom extrému je minimum utrpení (vyjádřené např. termínem „snáším to celkem dobře, bez problémů“) a na druhém extrému pak výraz „je to k neunesení, raději bych zemřel“.“⁹⁴

Hodnoty

Hodnota je to, co je žádoucí, dobré, co má být chráněno, zachovááno. Je to něco, co je pro lidi v různých životních oblastech významné a smysluplné (svoboda, spása, obecné blaho, člověk, život, zdraví, čas, vlastnictví). Hodnoty formují život člověka a směřují ho k cíli. Hodnoty působí tehdy, když jsou celostně zakotveny v nitru člověka.⁹⁵

Slovenský autor Brožík používá pro výklad pojmu hodnot definici M. Várossa, která říká, že: „hodnota je kvalita funkce, zjišťovaná (měřená) adekvátní normou“.⁹⁶ Brožík přitom upozorňuje, že hodnotou není nic daného, není možné je ztotožňovat například s vlastnostmi věcí, i když se to takto nejčastěji v každodenním životě děje – říkáme, že něco má či nemá hodnotu.⁹⁷

Čačka v Základních pojmech psychologie osobnosti charakterizuje pojem následovně: „Hodnota je osobní výklad přitažlivosti cíle (proč to chci, co mne na tom přitahuje). Hodnota je tedy určité zobecnění snahových tendencí subjektu a jedno z nejvyšších východisek řídicích mechanismů osobnosti (nejen aktuální přitažlivost) dlouhodoběji podmiňující životní orientaci jedince. Subjektivní významnost se navenek projevuje zvl. v kvantitativním ("nakolik") a časovém ("co dříve") aspektu. Hodnota jako komplexní útvar tedy reprezentuje více než soubor poznatků, zahrnuje i emoční aspekt a je tedy východiskem aktivního vztahu jedince ke světu. Tento vnitřní svět subjektu by bez účasti imaginace a prožitků nemohl vůbec existovat.“⁹⁸

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Srov. Šrajec, J. *Teologicko etická kritéria 1*. [studijní texty]. ČB, 2004, s. 25.

⁹⁶ Városov, M. In Brožík, V. *Hodnotové orientácie*. Nitra, 2007, s. 7.

⁹⁷ Srov. Brožík, V. *Hodnotové orientácie*. Nitra, 2007, s. 7.

⁹⁸ Čačka, O. *Základní pojmy psychologie osobnosti*. [studijní texty]. Brno, s. 26.

ABSTRAKT

KREJSA, Z. *Etický odkaz vzdělávání o holocaustu v projektech KreBul, o.s.* České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Klíčová slova: multikulturní výchova, tolerance, pluralismus, holocaust, pochod smrti

Práce se zabývá etickým odkazem vzdělávání o holocaustu v projektech, které realizuje KreBul, o.s. Teoretická část charakterizuje multikulturní výchovu a současný svět jako svět setkávání různých kultur, zaměřuje se na problematiku genocidy Židů za druhé světové války. Ve druhé části teoretického vstupu jsou pak představeny jednotlivé aktivity KreBul, o.s., směřující ke vzdělávání o holocaustu v duchu multikulturní výchovy.

V praktické části je posuzováno vnímání a pochopení událostí spojených s holocaustem, se zaměřením na hodnocení přednáškové činnosti. Interpretací a analýzou jednotlivých odpovědí respondentů je získán pohled mladých lidí na téma holocaustu, zejména etický pohled na vzdělávání o událostech konce druhé světové války a vnímání některých etických kategorií (zlo, utrpení).

ABSTRACT

KREJSA, Z. *The Ethical heritage of The Holocaust Education in Projects of KreBul, o.s.* České Budějovice 2010. Dissertation thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. College of Theology. Department of practical theology. Thesis supervisor RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Keywords: multicultural education, toleration, pluralism, holocaust, death march

Thesis concerns about ethical heritage of the holocaust education in projects which are realized by KreBul, o.s. In theoretical part, the multicultural education and of present world was characterized as a world of meeting different cultures; it is focused on the issue of the Jewish genocide in World War II. In the second stage of theoretical part, there are introduced particular activities of KreBul, o.s., which are oriented on the holocaust education in the spirit of multicultural enlightenment.

Perception and understanding of events linked with the holocaust with a focus on the classification of lectural activities is considered in practical part of the thesis. Viewpoint of young people on the theme of the holocaust is gained by interpretation and analysis of individual answers of respondents; particularly the ethical viewpoint on education about events from the end of World War II and perception of some ethical categories (evil, suffering).